

**ВНЗ „ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
„УКРАЇНА”
БРОВАРСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ**

Історія України

**Конспект лекцій
для студентів спеціальності «Право», «Комп’ютерна
інженерія»**

Галузь знань 08 „Право”, 12 „Інформаційні технології”

Освітній рівень – фаховий молодший бакалавр

Спеціальність 081 „Право”, 123 Комп’ютерна інженерія

Бровари 2023

ЗМІСТ

Тема 1. Україна в Першій світовій війні

- Геополітичні плани воюючих держав щодо України
- Національно-визвольний рух у Наддніпрянській і Західній Україні під час Першої світової війни
- Воєнні дії на території України
- Бойовий шлях легіону Українських січових стрільців
- Наслідки Першої світової війни для України

Тема 2. Визвольні змагання на території України 1917 – 1920 рр.

- Передумови, причини, завдання та характер революції
- Діяльність Української Центральної Ради
- Українська держава гетьмана П.Скоропадського
- Директорія УНР
- Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)
- Політика радянського уряду в Україні в 1919 - 1920 р.
- Культура і духовне життя в Україні 1917 – 1920 років

Тема 3. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)

- Криза радянської влади. Голод 1921 – 1923 рр. в Україні
- Нова економічна політика (НЕП)
- Державний статус України 1921 – 1922 рр.
- Культура та духовне життя в роки непу

Тема 4. Радянська модернізація України (1928 – 1939 рр.)

- Сталінська індустріалізація України (1925 – 1939 рр.)
- Суцільна колективізація в Україні (1928 – 1937 рр.)
- Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні
- Сталінський терор 30-х років
- Стан культури в Україні у 30-ті роки

Тема 5. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках ХХ століття

- Західноукраїнські землі у складі інших держав
- Правовий статус та національне гноблення населення західноукраїнських земель
- Соціально-економічне становище західноукраїнських земель
- Суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях

Тема 6. Україна під час Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)

- Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі
- Включення західноукраїнських земель до складу УРСР
- Політика радянської влади на західноукраїнських землях
- Окупація України військами Німеччини та її союзників. Причини поразки радянських військ у перші місяці війни
- План «Ост» та нацистський «новий порядок»
- Рух Опору в Україні в роки Другої світової війни
- Україна в 1943 році
- Україна на завершальному етапі війни (1944 – 1945 рр.)
- Культура України в роки війни

Тема 7. Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – на початку 50-х років

- Адміністративно-територіальні зміни
- Економічне становище України (1945 – початок 50-х років)
- Радянізація західних областей України
- Міжнародна діяльність УРСР після Другої світової війни
- Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років

Тема 8. Україна в умовах деєталінізації (1953 – 1964 рр.)

- Деєталінізація
- Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років
- Дисидентський (опозиційний) рух в Україні (кінець 50-х – початок 60-х років)

Тема 9. Україна в період загострення кризи радянської системи (1965 – 1985 рр.)

- Політико-ідеологічна криза радянського ладу в УРСР
- Стан економіки України та назрівання економічної кризи
- Етносоціальні процеси та рівень життя населення
- Дисидентський (опозиційний) рух в Україні в період «застою»
- Культура і духовне життя

Тема 10. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України

- Перебудова в Радянському Союзі й Україні
- Розгортання національно-визвольного руху в Україні
- Політичні зміни в Україні
- Формування передумов незалежності України
- Здобуття Україною незалежності

Тема 11. Україна в умовах незалежності

- Державотворчі процеси в Україні
- Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 р.
- Політичне життя в незалежній Україні
- Проблеми української економіки
- Основні напрямки зовнішньої політики України
- Культурні процеси в незалежній Україні

Тема 1 Україна в Першій світовій війні

План

- Геополітичні плани воюючих держав щодо України
- Національно-визвольний рух у Наддніпрянській і Західній Україні під час Першої світової війни
- Воєнні дії на території України
- Бойовий шлях легіону Українських січових стрільців
- Наслідки Першої світової війни для України

- *Геополітичні плани воюючих держав щодо України*

Українські землі напередодні війни

- Україна була поділена між двома могутніми імперіями – Російською та Австро-Угорською, які у власних інтересах використовували її природні багатства.
- Українці не мали свого уряду, армії, суду, поліції, чиновників і дипломатів, але вимушені були утримувати імперських;
- Головним завданням українців було створення єдиної незалежної соборної України.

Хто розпочав?

З якою метою?

Характер війни – з обох сторін несправедливий, грабіжницький, імперіалістичний. Для українців війна набула братовбивчого характеру: до російської армії було мобілізовано 4 млн. осіб, до австро-угорської – 300 тис. осіб.

Плани Антанти і Троїстого союзу щодо України:

Російська імперія планувала захопити землі Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття, що розв'язувало б такі проблеми:

- Розширення кордонів російських володінь;
- Ліквідація центрів українського визвольного руху в Галичині;
- Прагнення зібрати воедино всі російські землі, в тому числі й українські етнічні території.

Австро-Угорська імперія прагнула:

- Зміцнити позиції в Західній Україні;
- Приєднати до своїх володінь Волинь і Поділля;
- Посилити вплив на інші слов'янські народи імперії (поляків, чехів, словаків).

Німеччина сподівалась розширити території за рахунок українських земель Сходу і Півдня. Південний схід України розглядався як зручний плацдарм для подальшого наступу на Схід.

- *Національно-визвольний рух у Наддніпрянській і Західній Україні під час Першої світової війни*

Наддніпрянська Україна

УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія) у 1914 р. розкололася:

- на чолі з Д.Дорошенком закликала до боротьби з Росією, виступала за незалежність України;
- на чолі з С.Петлюрою – Маніфест «Війна і українці» - повна підтримка Росії у війні до переможного кінця;
- на чолі з В.Винниченком засуджували війну, обстоювала автономію України, висували гасла: «Геть війна!», «Хай живе автономна Україна!»

ТУП (Товариство українських поступовців) – поміркована позиція: дотримання українцями нейтралітету у війні – документ «Наша позиція».

ОБ'ЄДНАНИЙ КОМІТЕТ СОЮЗІВ ЗЕМСТВ І МІСТ:

- допомога хворим і пораненим воїнам та біженцям;
- сприяння діяльності українських шкіл;
- створення притулків для сиріт..

ТОВАРИСТВО ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПІВДНЯ УКРАЇНИ, ЩО ПОСТРАЖДАЛО ВІД ВОЄННИХ ДІЙ.

КАРПАТО-РУСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ КОМІТЕТ, заснований емігрантами із західноукраїнських земель, закликали галичан підтримувати російську армію як визволительку.

Західна Україна

Назва та час заснування	Засновники	Лідери	Головна мета, програмовий документ	Діяльність
Головна українська рада (ГУР) 2 серпня 1914 р.	Українська націонал-демократична партія (УНДП), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Українська радикальна партія (УРП)	К о с т ь Левицький	Створення української автономії у межах Австро-Угорщини, всебічна підтримка Австрії у війні. Документ – «Маніфест»	6 серпня 1914 р. – створення військової організації – легіону Українських січових стрільців (УСС), який воював у складі австрійської армії

Союз визволен ня України (СВУ) 3 серпня 1914 р.	Емігранти з Наддніпрянщ ини, представники Української соціал- демократично ї спілки (УСДС) та частина УСДРП	Д.Донцов А.Жук В.Дорошенко М.Меленевськи й О.Скоропис- Йолтуховський	Відокремлення України від Росії; Створення конституційної монархії; Проголошення демократичних свобод всім національностям України; Незалежність української православної церкви	В и д а в н и ч а діяльність та лекційна робота в країнах Європи; створення окремих таборів для у к р а ї н с ь к и х військовополонени х (за домовленістю з у р я д а м и Німеччини та Австро-Угорщини); м а т е р і а л ь н а д о п о м о г а військовополонени м та агітаційна робота з ними
--	---	--	--	---

- *Воєнні дії на території України*

Дата	Події
Серпень – вересень 1914 р.	Галицька битва. Захоплення російськими військами Східної Галичини, Буковини, північно-східної частини Закарпаття
25 вересня 1914 р.	Перші бої УСС із російськими військами в Карпатах (Ужоцький перевал)
Березень 1915 р.	Взяття Перемишля, капітуляція 117-тисячного австрійського гарнізону
Кінець 1914 – початок 1915 р.	Позиційна війна на Східному фронті
Квітень 1915 р.	Початок контрнаступу австро-німецьких військ у Галичині – Горлицький прорив
Квітень – травень 1915 р.	Запеклі бої УСС із російськими військами на горі Маківка в Карпатах. Відступ російських військ по всій лінії фронту
Осінь 1915 р.	Російська армія залишила Польщу, Литву, Буковину, Східну Галичину, частину Латвії та Білорусії, п'ять повітів Волині, в тому числі місто Луцьк
Кінець 1915 – початок 1916 рр.	Фронт стабілізувався. Велася позиційна війна.

Травень – червень 1916 р.	Брусиловський прорив. Наступ російських військ на Південно-Західному фронті під командуванням генерала О.Брусилова, які прорвали австрійську оборону й знову захопили східну частину Галичини, Буковину, Волинь. Лінія фронту залишалася незмінною до літа 1917 р.
Серпень – вересень 1916 р.	Битва УСС із російськими військами в районі гори Лисоня під Бережанами
Червень 1917 р.	Наступ російської армії на львівському напрямку завершився повним провалом і витісненням російських військ із Галичини, Буковини. Стабілізація фронту до укладення Брест-Литовського мирного договору між РСФРР і Німеччиною (3 березня 1918 р.)

- **Бойовий шлях легіону Українських січових стрільців**

З ініціативи Головної української ради **6 серпня 1914 р.** було створено військове формування – легіон Українських січових стрільців. Першим командиром до березня 1915 р. був **М.Галущинський**, надалі легіон очолювали Г.Коссак, В.Дідушок, А.Варивода, Д.Кренжаловський, М.Тарнавський, О.Микитка.

Основа легіону – учасники воєнізованих молодіжних організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Січові стрільці».

Мета легіону – збройна боротьба за відродження української державності.

Бойовий шлях:

- 25 вересня 1914 р. – розпочинається бойовий шлях «усусів» під час Галицької битви;
- 27 – 28 вересня 1914 р. – битва на Ужоцькому перевалі в Карпатах;
- 29 квітня – 2 травня 1915 р. – беруть участь у кровопролитних боях за гору Маківка поблизу Славська;
- У червні 1915 р. січові стрільці разом з австрійськими військами вступають у місто Галич;
- Серпень – вересень 1916 р. – виснажливі бої на горі Лисоня поблизу Тернополя;
- Липень 1917 р. – протистояння між УСС та російськими військами в Галичині.

На початку 1917 р. у Головній книзі обліку УСС було записано майже 7 тис. осіб, утрати вбитими і полоненими загалом становили 3050 осіб.

Значення дій легіону Українських січових стрільців. Бійці легіону зробили величезний внесок у боротьбу за відродження незалежної Української держави, в основі їхніх дій був патріотизм, переконання в тому, що вони віддають свої життя і проливають кров за світлу мету; легіон УСС був зародком національної армії.

- **Наслідки Першої світової війни для України**

- Загибель понад 1,5 млн. мирного населення та українців-військових, які воювали по обидві сторони фронту;
- Зруйнування економіки Наддніпрянщини та Західної України;
- Загострення продовольчої проблеми;

- Падіння життєвого рівня населення;
- Посилення національно-визвольного руху, що сприяло відродженню української державності;
- Загострення соціальної напруги в суспільстві.

Тема 16. Визвольні змагання на території України 1917 – 1920 рр.

План

- Передумови, причини, завдання та характер революції
- Діяльність Української Центральної Ради
- Українська держава гетьмана П.Скоропадського
- Директорія УНР
- Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)
- Політика радянського уряду в Україні в 1919 - 1920 р.
- Культура і духовне життя в Україні 1917 – 1920 років

- *Передумови, причини, завдання та характер революції*

Українська революція – національно-демократична революція, наслідок повалення самодержавства в Російській імперії, головною метою якої було створення української держави та демократизація життя українського суспільства.

Передумови:

- Тяжке економічне становище України в складі Російської імперії;
- Розпад Російської та Австро-Угорської імперій в ході Першої світової війни створив можливість для проголошення українцями власної держави;
- Масовий вибух революційного ентузіазму по всій колишній Російській імперії, загальний демократичний настрій усього населення, викликані Лютневою революцією в Росії 1917 р.;
- Український рух мав політичну програму з чітко визначеними вимогами, певні політичні та військові структури.

Причини:

- Тривале перебування української нації, позбавленої політичної незалежності, у складі Російської імперії;
- Боротьба українського народу за реалізацію права на самовизначення, створення власної держави.

Завдання:

- Боротьба за національну автономію України, що мала перерости в боротьбу за повну самостійність української нації (*засвідчувала національний характер революції*);
- Боротьба за демократичні та політичні права й свободи, а також участь широких народних мас у подіях (*засвідчували демократичний характер революції*.)

Характер – національно-демократичний.

- *Діяльність Української Центральної Ради*

Українська Центральна Рада (УЦР, ЦР) – загальноукраїнський громадсько-політичний центр, що очолив масовий народний рух, який з часом набув функцій законодавчої влади.

Термін існування – 4 (17) березня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.

Головна мета – здобуття автономії України

Керівництво:

Голова – Михайло Грушевський.

Заступники – Володимир Винниченко, Сергій Єфремов

Основні напрями політичної програми

- Боротьба за національно-територіальну автономію у складі дев'яти українських губерній;
- Підготовка виборів до Установчих зборів з метою розв'язання питання про автономію України у складі Російської республіки;
- Співпраця з Тимчасовим урядом Росії;
- Надання національним меншинам рівних політичних прав.

Основні події Української революції

Дата	Події
3 – 4 (17) березня 1917 р.	Початок Української революції. Утворення Української Центральної Ради (УЦР).
6 – 8 квітня 1917 р.	Всеукраїнський Національний конгрес, що схвалив рішення про надання Україні національно-територіальної автономії у складі Росії.
18 квітня 1917 р.	Утворення : • першого українського полку ім. Б.Хмельницького; • «Вільного козацтва» - добровільні військові формування з селянства.
5 – 8 травня 1917 р.	I Всеукраїнський військовий з'їзд у Києві: • обрання Генерального українського військового комітету на чолі з С.Петлюрою; • прийняття рішення про переговори з Тимчасовим урядом Росії з питання надання автономії України.
5 червня 1917 р.	II Всеукраїнський військовий з'їзд виступив з вимогами визнання автономії України.
10 (23) червня 1917 р.	Перший Універсал Центральної Ради проголосив автономію України у складі Росії без згоди на те Тимчасового уряду – «крок уперед».
15 червня 1917 р.	Утворення Генерального Секретаріату Центральної Ради (виконавча влада). Голова – Володимир Винниченко.

29 червня 1917 р.	Переговори в Києві між представниками УЦР (М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра) та делегацією міністрів Тимчасового уряду Росії (І.Церетелі, О.Керенський, М.Терещенко) з приводу визнання ним автономії України.
3 (16) липня 1917 р.	Другий Універсал , зміст якого – підсумки компромісу переговорів. Тимчасовий уряд визнавав автономію України у складі Росії за певних поступок Центральної Ради – «крок назад».
4 – 5 липня 1917 р.	Виступ самостійників на чолі з М.Міхновським , після оприлюднення Другого Універсалу. <i>Мета</i> : захопити збройним шляхом владу в Києві та примусити УЦР проголосити незалежність України. <i>Результат</i> : придушення виступу військами Тимчасового уряду.
Середин липня 1917 р.	Переговори в Петрограді представників Генерального Секретаріату з представниками Тимчасового уряду щодо повноваження Генерального Секретаріату як крайового органу влади в Україні. Повернення української делегації до Києва без жодного результату.
4 серпня 1917 р.	«Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні» (наступ на автономію України).
25 – 30 серпня 1917 р.	Корніловський заколот (під керівництвом генерала Л.Корнілова). <i>Мета</i> : боротьба правих сил за владу в Росії. <i>Результат</i> : українські демократичні сили не підтримали Л.Корнілова, заколот був розгромлений, праві сили в Росії зазнали поразки.
25 жовтня (7 листопада) 1917 р.	Збройне повстання більшовиків у Петрограді, повалення Тимчасового уряду. Проголошення Російської Радянської республіки, перехід влади до Ради Народних Комісарів (РНК) на чолі з В.Леніним і Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету (ВЦВК).
31 жовтня 1917 р.	Збройне повстання в Києві . Перехід влади до Української Центральної Ради.
7 (20) листопада 1917 р.	Третій Універсал , проголошення Української Народної Республіки (УНР) як автономної частини Росії.
3 грудня 1917 р.	«Маніфест РНК до українського народу з ультимативними вимогами до Української Центральної Ради», підписаний В.Леніним і Л.Троцьким. Результат: відхилення УЦР усіх вимог Раднаркому; ухвалення РНК рішення «вважати УЦР у стані війни з нами».

Грудень 1917 – березень 1918 р.	Початок першої війни між радянською Росією та УНР. <i>Причини:</i> прагнення більшовиків установити контроль над матеріальними та людськими ресурсами України. Провал спроб більшовиків усунути УЦР від влади. <i>Мета:</i> встановлення радянської влади в УНР.
11 – 12 грудня 1917 р.	З'їзд рад у Харкові: • проголошення радянської влади в Україні; • обрання Центрального виконавчого комітету (ЦВК) – органу вищої державної влади в Україні та Народного Секретаріату – першого радянського уряду України.
6 січня 1918 р.	Початок наступу радянських військ на чолі з М.Муравйовим на Київ.
9 січня 1918 р.	Четвертий Універсал , проголошення незалежності України.
16 (29) січня 1918 р.	Бій під Крутами. Спроба студентів, курсантів, гімназистів-старшокласників під командуванням сотника Омельченка зупинити радянські війська, що наступали на Київ. Їхня загибель. Збройне повстання більшовиків у Києві , підтримане частиною робітників заводу «Арсенал».
26 січня 1918 р.	Вступ більшовиків до Києва. Встановлення радянської влади.
30 січня 1918 р.	Переїзд Народного Секретаріату з Харкова до Києва. Початок червоного терору.

Найважливіші документи періоду Української Центральної Ради

Перший Універсал – 10 (23) червня 1917 р.:

- автономія України в складі Росії;
- Центральна Рада – найвищий державний орган в Україні;
- проголошення необхідності скликання Українських установчих зборів – законодавчого органу Української держави;
- створення української скарбниці шляхом оподаткування населення;
- розроблення закону про землю, право користування якою має належати тільки народові України;
- надання прав національним меншинам України.

Другий Універсал – 3 (16) липня 1917 р.:

- визнання Тимчасовим урядом Генерального Секретаріату «найвищим крайовим органом управління в Україні»;
- Центральна Рада зобов'язувалася:
 - ввести до свого складу представників національних меншин, російських кадетів, меншовиків, есерів;
 - відмовитись від самочинного введення автономії та чекати затвердження автономного статусу Всеросійськими Установчими зборами.
- формування української армії відбувалося під контролем російського командування.

«Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду в Україні» - 4 серпня 1917 р.:

- Генеральний Секретаріат – уряд України;
- Генеральний Секретаріат підпорядкований Тимчасовому уряду;
- влада Генерального Секретаріату поширена на п'ять губерній – Київську, Волинську, Полтавську, Чернігівську, Подільську;
- Україна одержує право на місцеве самоуправління (але не автономію).

Третій Універсал – 7 (20) листопада 1917 р.:

- проголошення Української Народної Республіки (УНР) у складі 9 українських губерній (Київська, Волинська, Подільська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Таврійська (без Криму), Катеринославська);
- Україна не відокремлюється від Росії, але влада в Україні відтепер належить лише УЦР та Генеральному Секретаріату;
- скасування приватної власності на землю, передача землі трудовому народу без викупу;
- проголошення 8-годинного робочого дня, встановлення державного контролю над виробництвом;
- проголошення демократичних свобод (слова, друку, зборів);
- призначення виборів до Українських Установчих зборів на 27 грудня 1917 р., а їх скликання – на 9 січня 1918 р.

«Маніфест українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради» - 3 – 4 грудня 1917 р.:

- визнання УНР Тимчасовим урядом;
- УЦР повинна була визнати радянську владу й виконати ультимативні вимоги:
 - відмовитися від створення Українського фронту;
 - не пропускати військові частини з фронту на Дон, Урал;
 - допомагати військам більшовиків на Південному фронті в боротьбі з генералом О.Каледіним;
 - призупинити роззброєння радянських полків і червоногвардійців в Україні.

Четвертий Універсал – 9 (22) січня 1918 р.:

- проголошення самостійної, вільної, суверенної держави українського народу – УНР;
- влада в УНР належить тільки народу України;
- встановлення мирних відносин із сусідніми державами – Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною;
- органи влади в УНР – УЦР і Генеральний Секретаріат, перейменовані у Раду народних міністрів;
- підтвердження всіх демократичних прав і свобод, проголошених у Третньому Універсалі, з доповненням їх правом меншин на національно-персональну автономію;
- передбачалося створення міліції, відновлення промисловості, проведення земельної реформи в інтересах селян.

Мирний договір у Брест-Литовську – 28 січня (9 лютого) 1918 р.:

- стан війни між державами німецько-австрійського блоку і УНР припинився;
- Німеччина й Австро-Угорщина стали союзниками УНР;
- Німеччина й Австро-Угорщина зобов'язались надати допомогу УНР у відновленні контролю над усією територією держави;

- УНР взяла на себе зобов'язання поставити до Німеччини та Австро-Угорщини 60 млн. пудів хліба, 2 млн. 750 тис. пудів худоби живою вагою, а також картоплю, цукор, сало та інші продукти харчування та сировину;
- Німеччина та Австро-Угорщина пообіцяли надати УНР сільськогосподарські машини, вугілля, сіль.

Прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці та причини її падіння:

- більшість членів УЦР взяла до відома «тимчасову інструкцію» замість відмови від неї;
- не змогла налагодити ефективне керівництво в Україні, забезпечити міста продовольством, домогтись порядку й законності;
- затягувала проведення аграрної реформи;
- не скористувалась можливістю мати регулярну армію, відмовившись від прийняття присяги 40-тисячного корпусу під командуванням П.Скоропадського;
- ЦР не змогла провести кардинальні зміни в політичній, соціально-економічній та національній сферах життя;
- авторитет УЦР серед населення України падав: заможні виступали проти націоналізації землі, 8-годинного робочого дня; біднота виступала проти німецьких пограбувань і брехливих декларацій соціалістичного характеру;
- незадоволення німецької влади неспроможністю ЦР забезпечити вивезення до Німеччини продовольства (як одна з умов Брест-Литовського договору).

- *Українська держава гетьмана П.Скоропадського*

29 квітня 1918 р. відбувся гетьманський переворот – замість УНР встановлювалась **Українська держава** з монархічною формою правління; гетьманом України обрано **Павла Скоропадського**.

Внутрішня політика	Зовнішня політика
---------------------------	--------------------------

1. Уряд сформований з великих землевласників – Рада Міністрів; 2. Створений дієздатний адміністративний апарат, який забезпечував постачання до Німеччини продовольства та сировини; 3. Відкрито Український державний банк та Державний земельний банк, введена нова грошова одиниця – український карбованець; 4. Проведена судова реформа, почалось формування Південної армії на чолі з генералом Семеновим, відновлено поміщицьке землеволодіння; 5. Запроваджено 9 – 12-годинного робочого дня; 6. Ліквідовано демократичні свободи, обмежено діяльність профспілок; 7. Повернення націоналізованих підприємств попереднім власникам; 8. Створені умови для розвитку української освіти і культури: - відкриття 150 українських шкіл, 2 університетів (Київ, Кам'янець-Подільський); - заснування у 1918 р. Української академії наук, Національної української бібліотеки. Українського історичного музею, Національної галереї мистецтв, Українського національного театру драми та опери; Української державної капели, Державного симфонічного оркестру.	1. Об'єднання українських земель (окрім Західної Галичини, Холмщини, Підляшшя, Криму); 2. Визнання України на міжнародній арені майже 30 державами (у Києві було відкрито 10 закордонних представництв). Українська держава послала своїх представників до 23 держав світу; 3. Союз з Німеччиною; 4. Травень – червень 1918 р. – підписання попереднього договору з радянською Росією про припинення війни; 5. Систематичні контакти з донськими білокозаками; 6. 14 листопада 1918 р. – грамота про федерацію України з не більшовицькою Росією внаслідок анулювання РСФРР Брест-Литовського договору з Німеччиною та її союзниками.
---	--

Фактично влада в Україні була в руках німців, що і відвернуло від уряду Скоропадського більшість партій, які підтримували Центральну Раду. Все це наклало свій відбиток на розвиток і хід політичних подій. Характерною їх ознакою було подальше погіршення становища народу.

Причини падіння гетьманату:

- Не були вирішенні економічні проблеми, викликані дореволюційні відносини са селі;
- Не було створено національної незалежної держави;
- Проводились каральні заходи щодо захисту великих землевласників і поставок продовольства до Німеччини;
- Німецькі війська не могли надавати допомогу у зв'язку з назріванням революції в Німеччині;
- Дуже вузька соціальна підтримка гетьманщини (великі власники).

• Директорія УНР

Утворення Директорії. Відновлення УНР

- 14 листопада 1918 р. – проголошено утворення Директорії Української Народної Республіки;

- 17 листопада 1918 р. – підписана угода з представниками окупаційних військ про їх нейтралітет;
- 18 листопада 1918 р. – розбиті гетьманські війська під с.Мотовилівка;
- 20 листопада 1918 р. – початок облоги Києва військами Директорії;
- 14 грудня 1918 р. – П.Скоропадський зрікся влади;
- 18 грудня 1918 р. – Директорія урочисто вступила до Києва.

Період перебування при владі – 14 грудня 1918 – 20 листопада 1920 р.

Склад:

Голова – В.Винниченко (УСДРП);

Члени: С.Петлюра (УСДРП), О.Андрієвський (УПСС), Ф.Швець (Селянська спілка), А.Макаренко (профспілка залізничників).

Політика Директорії:

- Формування гілок влади: вища влада – Директорія, законодавча – Трудовий конгрес, виконавча влада – Рада народних міністрів, місцева влада – Трудові ради селян, робітників і трудової інтелігенції;
- Звільнено всіх призначених при гетьмані чиновників;
- Вилучення земель у поміщиків без викупу. Поміщикам було обіцяно виплату компенсації. За землевласниками залишались будинки, племінна худоба, виноградники тощо;
- Оголошено про недоторканність земель промислових підприємств і цукрових заводів, що належали промисловцям і поміщикам цукрозаводчикам. Конфіскації не підлягали землі іноземців;
- Запровадження заходів з відновлення промисловості;
- Введення робітничого контролю на виробництві;
- Відновлення 8-годинного робочого дня;
- Здійснення заходів з надання допомоги безробітним та іншим категоріям нужденних;
- Україну визнали Угорщина, Чехословаччина, Голландія, Ватикан, Італія і ряд інших держав;
- Не вдалось налагодити стосунки з Радянською Росією, країнами Антанти, Польщею;
- 1918 – 1919 рр. – участь УНР в польсько-українському конфлікті.

Варшавський договір між УНР і Польщею – 21 квітня 1920 р.:

- Визнання права УНР на незалежність, влади Директорії на чолі з С.Петлюрою;
- Отримання Польщею Холмщини, Підляшшя, Посяння, Лемківщини, Західної Волині, частини Полісся, Східної Галичини;
- Зобов'язання УНР і Польщі вести спільні дії проти Росії та радянської України;
- Підпорядкування збройних сил УНР польському командуванню;
- Погодження УНР на підпорядкування українських залізниць польському управлінню;
- Утримання польських військ в Україні покладалося на уряд України, а озброєння військ С.Петлюри – на уряд Польщі.

Наслідки політики Директорії

- Директорія залишилась без підтримки більшості спеціалістів, промисловців, чиновників, без яких неможливе нормальне існування державного апарату;
- Здійснюючи перебудову всіх структур гетьманської держави, уряд Директорії не мав чіткого уявлення чим їх замінити;

- Поміщики і буржуазія були незадоволені політикою Директорії, яка ігнорувала їх станові інтереси;
- Стихійні селянські воєнізовані формування не змогли протистояти наступу регулярних радянських військ;
- Захоплення півдня України військами Антанти;
- Розгортання отаманщини;
- Єврейські погроми;
- Розмежування у стані українських партій – членів Директорії;
- Встановлення радянського контролю над Україною.

- *Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)*

Причини утворення:

- Неминуча поразка у війні Австро-Угорщини;
- Активізація визвольного руху;
- Маніфест імператора про федеративну будову держави;
- Претензії поляків на території Західної України.

Мета створення - об'єднання всіх західноукраїнських земель в єдину Українську державу.

Державний устрій:

Законодавча влада – Українська Національна Рада;

Голова – Є. Петрушевич;

Виконавча влада – Тимчасовий Державний Секретаріат;

Голова – К.Левицький;

Президент ЗУНР - Євген Петрушевич.

Об'єднання УНР і ЗУНР:

- 22 січня 1919 р. у Києві було проголошено Акт Злуки УНР і ЗУНР;
- ЗУНР дістала назву Західна область Української Народної Республіки (ЗоУНР);
- Вперше за багато років український народ зробив спробу об'єднатись в єдину державу й будувати власну національну державність

Внутрішня і зовнішня політика ЗУНР

- Формування місцевої адміністрації, правоохоронних органів, системи судочинства;
- Грудень 1918 р. – створення Української Галицької Армії (УГА);
- Затвердження державних символів (прапор – жовто-синій, герб – золотий лев на синьому фоні);
- Державна мова – українська;
- Надання широких прав національним меншинам;
- Проголошення ліквідації великого землеволодіння, розподіл землі між малозабезпеченими та безземельними селянами;
- Встановлення державної монополії на продаж зерна, хліба, цукру, спирту, сірників, шкіри, худоби;
- Запровадження в обіг власної валюти – гривні й карбованця;
- Створення системи народної освіти;
- Міжнародне визнання ЗУНР: відкриття посольств в Австрії, Угорщині, Німеччині; дипломатичних представництв у Чехословаччині, США, Канаді, Італії, Бразилії;
- Вирішення польсько-українського конфлікту 1918 – 1919 рр.

Польсько-український конфлікт

Причини:

- Прагнення поляків відновити незалежну Польську державу;
- Західноукраїнські землі вважалися поляками невід'ємною частиною Польщі.

Хід:

- 1 – 5 листопада 1918 р. – запеклі бої на вулицях Львова;
- 11 листопада 1918 р. – український гарнізон залишив Перемишль;
- 21 листопада 1918 р. – відступ українців зі Львова, захоплення поляками Хирів, Рави-Руської;
- Листопад – грудень 1918 р. – польські війська заволоділи 10 повітами з 59, у яких була проголошена влада ЗУНР;
- Грудень 1918 р. – формування Української Галицької Армії (УГА);
- Квітень 1919 р. – наступ польських військ, підтримка його військами Антанти і Румунії, відступ УГА;
- 7 червня 1919 р. – почалася наступальна операція УГА Чортківська офензива. Відступ польських військ по всій лінії фронту;
- 28 червня 1919 р. – контрнаступ польських військ, відступ і поразка УГА.

Наслідки – окупація території Східної Галичини поляками.

- *Політика радянського уряду в Україні в 1919 – 1920 р.*

Формування більшовицького режиму в Україні

- Офіційною назвою радянської України стала Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Столицею УСРР оголосили Харків;
- Створено уряд – Рада Народних Комісарів (Раднарком), головою якого став Х.Раковський;
- Створено органи придушення опору супротивників радянської влади – Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), яку очолив М.Лаціс, створювались народні суди, революційні трибунали, робітничо-селянська міліція;
- Створено надзвичайні місцеві органи влади – революційні і військово-революційні комітети. У селах – комітети бідноти (комбіди). Їм передавалась уся повнота влади;
- 1920 р. – керівником ВУНК став В.Манцев, переведений в Україну з посади голови Московської надзвичайної комісії; створені органи управління примусовими роботами; організовано 18 концтаборів, через які пройшло 25 – 30 тис. осіб;
- *Червоний терор* — заходи насильства, які здійснювалися більшовиками проти широких соціальних груп, включаючи робітників та селян, що були оголошені «класовими ворогами», або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності.

Політичний курс більшовиків	Економічний курс більшовиків
--	-------------------------------------

• Невизнання Української комуністичної партії (боротьбистів) – УКП (б) – легальної опозиції більшовикам, відмова від співробітництва з іншими політичними партіями і рухами в Україні; • Декларативні заяви про федеративні зв'язки України з Росією; • Оголошення політики «воєнного комунізму»; • Введення прямого продуктообміну, здійснення якого покладалося на державних чиновників; • Українська мова, культура і традиції українського народу відверто ігнорувались; • Проведення «червоного терору» в Україні.	• Одержавлення фінансів, транспорту, систем зв'язку, промисловості; • Утворення для управління господарським життям Української ради народного господарства (УРНГ); • Конфіскація поміщицьких, удільних, монастирських, церковних земель; • Господарства, які мали цінність залишились у підпорядкуванні державних органів. Земля цукрових, винокурних, кінних господарств пере давалась радгоспам; • Невелику частину землі передано селянам; • Утворення колективних господарств (колгоспів); • Оголошення державної монополії на найважливіші продовольчі товари, заборона приватної торгівлі продуктами харчування; • Введення замість грошей карток на продовольчі товари, зрівнювальної системи оплати праці (картками); • Організація «трудових армій» для примусової безкоштовної праці; • Введення продовольчої розкладки (розверстки), формування продовольчих загонів; • Розподіл продовольчих товарів відбувався за класовим принципом.
--	---

Основні події другої половини 1919 – початку 1920 років

Друга половина 1919 р.	• Боротьба за оволодіння Україною між білогвардійськими військами, Червоною армією та армією УНР; • Наступ армії Денікіна на Київ та Одесу. Захоплення Донбасу; • Спільні дії військ Директорії та ЗУНР проти радянських військ. Невдала спроба визволення Києва. Поразка українських армій. Розпад Директорії; • Окупація України військами Денікіна. Встановлення денікінського режиму. Формування анти денікінського підпілля. Розгортання селянського повстанського руху. Боротьба з денікінцями повстанської армії Н.Махна; • Контрнаступ більшовицьких військ. Звільнення Харкова, Києва від білогвардійців.
--------------------------------------	--

Початок 1920 р.	• Звільнення Червоною армією від білогвардійських військ Донбасу, Миколаєва, Одеси, Новоросійська; • Відновлення більшовицького режиму: впровадження обов'язкової трудової повинності, формальне визнання незалежності України, відмова від попередньої русифікаторської політики, створення Всеукраїнського революційного комітету (Всеукрревкому), якому передавалась вся верховна законодавча і виконавча влада з метою встановлення повного контролю над громадським, політичним і господарським життям в Україні; • Всеукрревком припинив свою діяльність, передавши повноваження Всеукраїнському центральному виборчому комітету (ВУЦВК) на чолі з Г.Петровським; • Проведення виборів до рад різних рівнів; • Початок радянсько-польської війни
------------------------	--

Радянсько-польська війна і Україна

Причини	Незалежна Польща прагнула відновити свої кодони 1772 року. Представники УНР і Польщі підписали Варшавський договір, згідно з яким Польща визнавала право УНР на незалежність і одержувала території Східної Галичини, Західної Волині, Холмщини, Підляшшя, Полісся.
Хід	• <i>25 квітня 1920 р.</i> розпочався наступ польських військ, у складі яких були війська УНР. Фронт прорвано, більшовики залишили Київ. Встановлюється окупаційний польський режим, який відновив поміщицьку власність на землю, організував вивезення до Польщі промислового устаткування, промислових товарів і сировини; • <i>14 травня 1920 р.</i> – контрнаступ радянських військ. Звільнення Житомира, Бердичева; • <i>12 червня 1920 р.</i> – вступ до Києва. Протягом червня-липня звільнені Новоград-Волинський, Рівне, Вінниця, Жмеринка, Проскурів, Кам'янець-Подільський; • <i>4 липня 1920 р.</i> – наступ більшовицьких військ на Західному фронті. Звільнено Білорусію. Радянські війська вступили на територію Польщі; • <i>17 серпня 1920 р.</i> – нас пуг польських військ на Західному фронті, загальний відступ армій Західного та Південно-Західного фронтів; • <i>12 жовтня 1920 р.</i> – встановлено перемир'я Польщі з Радянською Росією. Армія УНР перестала існувати як організована військова сила.

Наслідки	<i>18 березня 1921 р.</i> підписано Ризький мирний договір між Польщею та Радянською Росією: • Польща визнавала існування Української Соціалістичної Радянської Республіки; • До Польщі відійшли Холмщина, Підляшшя, Західна Волинь і Західне Полісся, Східна Галичина; • До складу УСРР відходили інші частини Правобережжя; • Польський уряд зобов'язувався гарантувати мовні і релігійні права українцям у Польщі
-----------------	---

Розгром військ Врангеля і махновців

Діяльність Н.Махна

- *Культура і духовне життя в Україні 1917 – 1920 років*

Галузі культури	Здобутки	Втрати
-----------------	----------	--------

<i>Освіта</i>	Поширення діяльності національних культурно-освітніх організацій – «<i>Просвіт</i>». Налагодження видавничої справи, розповсюдження українських книг, газет. Здійснення лекційної просвітницької діяльності, організації українських шкіл та гімназій. Розгорнуто будівництво української школи, укладено навчальні програми для шкіл, розроблено план українізації школи. У російські школи <i>введені українська мова, історія і географія України</i> як обов'язкові предмети. Усі початкові й середні, державні, громадські і приватні школи реорганізовувались у єдину загальноосвітню трудову семирічну школу, що мала два ступені: 1-4 класи та 5-7 класи. <i>Боротьба з не писемністю</i> дорослих, створення гуртків з ліквідації неписемності (<i>лікнепи</i>). <i>Відкриття українських університетів</i> у Києві та Кам'янець-Подільському за гетьмана П.Скоропадського. <i>Більшовики скасували плату за навчання</i>, студентам встановлювалась стипендія, відкрито <i>робітничі факультети (робітфаки)</i> для підготовки робітників і селян до навчання у ВНЗ.	У 1921 р. більшовики пішли на знищення « П р о с в і т » , переслідування вчителів у к р а ї н о з н а в ч и х дисциплін. Гуманітарні предмети пропонувався викладати на засадах ідей соціалізму. С к а с о в у в а л о с ь викладання Закону Божого. За умов голоду і розрухи сотні тисяч дітей не відвідували школи. Майже всі шкільні приміщення потребували ремонту. Вводилась посада комісара вузу. О б м е ж е н н я самоуправління вузів. Університети були реорганізовані в інститути народної освіти. Вузи і середні навчальні заклади мали слабку матеріальну базу, некваліфікований викладацький склад.
<i>Наука</i>	За часів гетьманату створена <i>Українська Академія Наук (УАН)</i> на чолі з <i>В.Вернадським</i>. При УАН діяла <i>Національна бібліотека</i>. Працювала комісія з вивчення природних багатств України. Розроблені найновіші правила українського правопису. Розпочалось академічне видання творів Т.Шевченка та І.Франка. Продовжувалась діяльність УАН і за часів радянської влади	Частина вчених була змушена залишити Україну, рятуючись від переслідувань і голоду.

Література	Творча діяльність <i>П.Тичини, В.Сосюри, В.Чумака, В.Еллан-Блакитного</i>. Створення літературного угруповання «неокласиків» (<i>М.Зеров, П.Филипович, М.Рильський, М.Драй-Хмара, Ю.Клен</i>). Приєднання молодих українських митців до символістів (<i>П.Тичина, Я.Савченко, Д.Загуг</i>).	Частина поетів і письменників опинилась в еміграції, загинула в боротьбі з денікінцями. Втрата творчої самостійності митців.
Театр, музика	За часів гетьманату засновано <i>Український театр драми та опери, Державний симфонічний оркестр, Українська державна капела</i>. Більшовицький уряд перетворив на державні всі кращі театри, реорганізував Український театр драми та опери на <i>Перший театр Української Радянської Республіки ім. Шевченка</i>. Початок новаторської діяльності <i>Леся Курбаса</i>. Заснування <i>Нового драматичного театру ім. І.Франка</i>. Реорганізація <i>Державного симфонічного оркестру в Республіканський оркестр ім. М.Лисенка</i>. Початок діяльності <i>Державної української мандрівної капели («Думка»)</i>, створення <i>Української республіканської капели</i>. Створення <i>Київської музично-драматичної школи ім. М.Лисенка</i>.	Частина українських митців була вимушена емігрувати або залишитись в еміграції після гастролей. Закриття деяких театрів.
Образотворче мистецтво	Утворення за часів Української Центральної Ради <i>Української академії мистецтва</i>. Плідна діяльність <i>Г.Нарбута</i> над проектами грошових знаків, поштових марок, грамот тощо. За часів гетьманату відкрито перший в Україні <i>пам'ятник Т.Шевченку в м.Ромни</i>. За часів радянської влади відкриті пам'ятники <i>К.Марксу, В.Леніну, Я.Свердлову, Р.Люксембург, Ф.Енгельсу</i>.	У війні загинули великі художні цінності. Знищення дореволюційних монументів, що мали художню цінність.

Релігійне життя	Директорія УНР проголосила автокефалію Української православної церкви. Дозвіл радянської влади на діяльність релігійних громад.	Більшовицький терор проти духовенства, націоналізація церковного майна, закриття храмів, віруючі оголошувались неповноправними громадянами
------------------------	---	--

Тема 17. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)

План

- Криза радянської влади. Голод 1921 – 1923 рр. в Україні
- Нова економічна політика (НЕП)
- Державний статус України 1921 – 1922 рр.
- Культура та духовне життя в роки непу

- *Криза радянської влади. Голод 1921 – 1923 рр. в Україні*

Економічна

- Загальна сума збитків, завданих Україні Громадянською війною (1917 – 1920 рр.) – 12 млрд. карб.;
- 1920 р. – промислове виробництво складало 10% від рівня 1913 р.;
- 1922 р. – із 11 тис. підприємств працювали 2552, із 57 доменних печей – лише одна;
- Знищення 4 тис. км залізниць, 60% паровозів;
- 1920 р. – скорочення посівних площ з 20,9 млн. дес. (1913 р.) до 15,4 млн. дес.
- Неврожай 1920 р.;
- Березень 1921 р. – ухвалення V Всеукраїнським з'їздом Рад «здійснення до кінця націоналізації та концентрації приватницьких підприємств».

Соціально-політична:

- Масовий опір населення політиці «воєнного комунізму»;
- Кінець 1920 – початок 1921 р. – діяльність повстанських формувань, створених антибільшовицькими партіями (близько 40 тис. осіб);
- Лютий 1921 р. – 118 селянських повстань;
- Робітничі страйки в Харкові, Києві, Одесі, Катеринославі;
- Дії повстанської армії Н.Махна (до 30 тис. осіб).

Голод 1921 – 1923 рр. в Україні

Причини

Об'єктивні: 1921 – 1922 рр. – посуха, неврожай на півдні України (Донецька, Запорозька, Катеринославська, Миколаївська, Одеська губернії).

Суб'єктивні

- Зруйнування сільського господарства під час Громадянської війни 1918 – 1920 рр.;

- Політика більшовицького уряду:
 - «воєнний комунізм» - ігнорування специфіки економічного розвитку українського села: продрозкладка, надмірний продподаток ;
 - Вивезення надлишків хліба (з Лівобережної та Правобережної України) до Росії та інших республік, за кордон.

Наслідки:

- Померло від 4 до 7 млн осіб;
- Придушення селянського повстанського руху в Україні;
- Зміцнення влади більшовиків.

Українському населенню під час голоду 1921 – 1923 рр. надавали допомогу міжнародна організація Американська адміністрація допомоги (НРА), Комісаріат Ф.Нансена, єврейська організація «Джойнт», швейцарський, датський, німецький, чехословацький Червоний Хрест, комітети допомоги голодній Україні у Львові, Відні, Берліні, Празі, релігійні організації.

- *Нова економічна політика (НЕП)*

Нова економічна політика – система заходів, здійснюваних більшовиками в 1921 – 1928 рр. з метою відродження економіки Росії.

Суть:

- Зміцнення позицій радянської влади в суспільстві;
- На відміну від «воєнного комунізму», НЕП містив у собі елементи ринку. Це був єдиний шлях відродження зруйнованої економіки.

Початок переходу до НЕПу – постанова X з'їзду РКП(б) 15 березня 1921 р. «Про зміну продрозкладки натуральним податком».

Запровадження в Росії – 1921 – 1928 рр.

Запровадження в Україні – 1922 – 1928 рр.

Основні заходи НЕПу

Сільське господарство:

- Заміна продрозкладки продподатком;
- Селянам надано право продавати частину продукції державі за низькими цінами, а решту – продавати на ринку;
- Відновлення приватної, орендної, кооперативної форми власності.

Промисловість:

- Денаціоналізація (приватизація середніх і дрібних підприємств);
- Запровадження госпрозрахунку;
- Розвиток державного, кооперативного, приватного секторів виробництва;
- Запровадження продажу надпланової продукції за ринковими цінами.

Фінанси:

- Відновлення грошово-фінансової системи;
- Запровадження стійкої грошової одиниці – червінця – замість знецінених радянських грошових знаків.

Торівля:

- Відновлення приватної торгівлі (зовнішня торгівля перебувала під контролем держави).

Система управління:

- Реорганізація апарату державного управління господарством: ліквідація системи главків, об'єднання державних підприємств у трести, які працювали на господарсько-розрахункових засадах.

Трудові відносини:

- Скасування зрівняльної заробітної плати, натуральної оплати, трудової повинності.

У 1925 – 1927 рр. ринкові реформи (запровадження елементів ринкового господарювання) дозволили відновити промисловість і сільське господарство України довоєнного (1913 р.) рівня.

- *Державний статус України 1921 – 1922 рр.*
- Червень 1919 р. – декрет ВЦВК про об'єднання радянських соціалістичних республік;
- 28 грудня 1920 р.- союзний робітничо-селянський договір («договірна федерація») між РСФРР і УСРР
- Ігнорування Росією суверенних прав УСРР викликало протести населення і керівних органів, що свідчило про нежиттєздатність «договірної форми федерації»;
- Влітку 1922 р. ЦК РКП(б) створив комісію для підготовки проекту рішення про відносини РСФРР з іншими республіками.

Підходи керівників УСРР та РСФРР до об'єднання

- *Х.Раковський* – збереження *самоврядування* в Україні. Переведення наркоматів закордонних справ і зовнішньої торгівлі у республіканське підпорядкування. Більш чітке визнання прав й інтересів союзних республік.
- *Й. Сталін* – відверта централізація. Вхідження республік до складу РСФРР на правах культурних *автономій*;
- *В.Ленін* – відмова від жорсткого централізму. Усі радянські республіки входять на однакових правах до нового державного утворення – *федерації*. Усі радянські республіки мають право вільного виходу з новоутвореного союзу тільки за згодою на це Комуністичної партії.

Юридичне оформлення СРСР

- 30 грудня 1922 р. – прийняття Декларації та Договору про утворення СРСР, до якого увійшли Російська Федерація, Українська СРР, Білоруська СРР, Закавказька Федерація (створена в березні 1922 р. із Грузії, Вірменії, Азербайджану);
- 31 січня 1924 р. – прийняття Конституції СРСР;
- Травень 1925 р. – затвердження нового тексту Конституції УСРР – законодавче закріплення входження України до складу СРСР.

Наслідки для УСРР:

- Обмеження суверенних прав України;
- + Визнання територіальної цілісності України;
- + Існування власного адміністративного апарату;
- + Набуття певних прав національними меншинами України.

- *Культура та духовне життя України в 20-х роках*

«**Коренізація**» - це політика керівництва комуністичної партії з метою забезпечення підтримки з боку корінного населення республік та з боку неросійських народів.

Суть «коренізації»:

- Посилення уваги до підготовки, виховання і висування кадрів корінної національності передусім до партійного апарату та державних органів;
- Запровадження навчання, організації культурних закладів, видання книг, газет та журналів мовами корінних національностей.

«**Українізація**» - політика більшовицького керівництва (проводилась 1923 – 1930 р.) у національно-культурній сфері в Україні, яка була відступом від великодержавного курсу.

Суть «українізації»:

- Впровадження української мови в роботу державних органів;
- Поповнення партійного, державного й господарського апарату місцевими кадрами (представниками корінної національності);
- Викладання українською мовою в школах, вищих навчальних закладах.

Прихильники – наркоми освіти УСРР Г.Гринько, О.Шумський (1925 – 1927 рр.). М.Скрипник (1927 – 1932 рр.)

Противники – представники партійного та державного апарату: секретар ЦК КП(б)У Л.Каганович та ін.

Наслідки:

- 1927 р. – 85% шкіл з українською мовою навчання;
- Переведення на українську мову діловодства 75% державних установ і організацій;
- Видання понад 50% книг і журналів українською мовою;
- 1928 р. – вихід 36 кінофільмів українською мовою;
- Зростання кількості українців серед службовців держапарату (з 35% до 54%);
- Залучення до культурного будівництва української інтелігенції. Повернулись з еміграції діячі культури та науки, які залишили Україну в роки національно-визвольних змагань (зокрема М.Грушевський);
- Відродження української літератури.

Галузі культури	Досягнення
<i>Освіта</i>	• Ліквідація неписьменності серед дорослих; • Організація навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і безпритульних; • Збільшення кількості шкіл і ВУЗів з українською мовою навчання; • Розширення мережі робітфаків і ВУЗів.
<i>Наука</i>	• Плідна діяльність Всеукраїнської академії наук; • Заснування Інституту української наукової мови, видання термінологічних словників.

<i>Література</i>	• Видання понад 20 літературно-художніх і громадсько-політичних альманахів та збірників, 10 республіканських газет і 55 журналів; • Діяльність літературно-художніх об'єднань «Гарт», «Плуг», «Аспанфут», «Ланка», «Молодняк», «Авангард», Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) тощо; • Введення літературної дискусії (1925 – 1928 рр.), розпочатої з ініціативи М.Хвильового.
<i>Образотворче мистецтво, театр, музика, кіно</i>	• Діяльність Асоціації художників Червоної України; • Продовження роботи школи послідовників І.Бойчука; • Плідна праця колективів Першого державного драматичного театру ім. І.Франка; • Початок роботи театру «Березіль» під керівництвом Леся Курбаса; • Творчий злет композиторів Г.Вірьовки, П.Козицького, Л.Ревуцького, К.Богуславського; • Триумфальні виступи хорової капели «Думка»; • Введення в експлуатацію Одеської кінофабрики, початок будівництва Київської кіностудії, розширення мережі кінотеатрів, створення понад 15 кінокартин, початок діяльності О.Довженка.
<i>Релігійне життя</i>	• З дозволу влади створено Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ), незалежну від Руської православної церкви. Обрання митрополитом УАПЦ В.Липківського; • Ведення служби в автокефальних храмах українською мовою.

Тема 18. Радянська модернізація України (1928 – 1939 рр.)

План

- Сталінська індустріалізація України (1925 – 1939 рр.)
- Суцільна колективізація в Україні (1928 – 1937 рр.)
- Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні
- Сталінський терор 30-х років
- Стан культури в Україні у 30-ті роки

Сталінська індустріалізація України (1925 – 1939 рр.)

Індустріалізація – процес побудови потужного машинного виробництва у всіх галузях господарства країни, насамперед у промисловості.

Завдання:

- Забезпечення економічної самостійності та незалежності СРСР;
- Перетворення СРСР з аграрної відсталої в високорозвинену промислову країну;
- Зміцнення обороноздатності країни;

- Створення матеріально-технічної бази для модернізації промисловості та сільського господарства;
- Стимулювання зростання продуктивності праці на основі підвищення матеріального добробуту трудящих.

Труднощі:

- Нестача коштів на індустріалізацію, відсутність зовнішніх джерел фінансування;
- Дефіцит обладнання, нестача кваліфікованих кадрів робітників та інженерів;
- Низький рівень економічної освіти у радянському керівництві;
- Відсутність досвіду здійснення планової індустріалізації.

Джерела фінансування:

- Перекачування коштів з легкої та харчової у важку промисловість;
- Податки з населення;
- Внутрішні позики;
- Експорт хліба, нафти, лісу, хутра тощо;
- Режим економії;
- Колективізація;
- Експлуатація селян та робітників;
- Продаж культурних цінностей за кордон;
- Вилучення цінностей у непманів;
- Націоналізація підприємств;
- Використання дешевої робочої сили (ув'язнених);
- Соціалістичні змагання та стаханівський рух.

Особливості:

- Інвестування у промисловість України, особливо у початковий період індустріалізації, значної частини коштів;
- Побудова в Україні у роки перших п'ятирічок більшості запланованих промислових об'єктів (1-а п'ятирічка – 1928 – 1932 рр.; 2-а п'ятирічка – 1933 – 1937 рр.; 3-я п'ятирічка – 1938 – 1942 рр. (не закінчена));
- Нерівномірність процесу модернізації промислового потенціалу республіки;
- Поява у республіканському промисловому комплексі нових галузей (електрометалургія, кольорова металургія, нові галузі харчової промисловості: масло переробна, хлібопекарська, маргаринава тощо);
- Витіснення приватного сектору в Україні більш швидкими темпами, ніж в СРС загалом.

Економічні досягнення індустріалізації:

- Створення сучасної промисловості, що забезпечила незалежність країни від імпорту верстатів, устаткування, чавуну, заліза, сталі і т.д.;
- Будівництво на території України заводів-гігантів: «Запоріжсталь», «Криворіжсталь», «Азовсталь», «Дніпроспецсталь», Харківський тракторний завод;
- Повна реконструкція старих заводів (Луганський паровозобудівний, Дніпропетровський, Дніпродзержинський металургійний та ін.);
- Будівництво Дніпрогесу – найбільшої в Європі електростанції;
- Будівництво могутніх електростанцій – Зуївська, Штеровська, Харківська, Київська та ін.

Соціально-економічні наслідки індустріалізації

Позитивні:

- Перетворення України з переважно аграрної в індустріально-аграрну державу;

- Досягнення економічної незалежності;
- Прогресивні зміни в структурі господарства на користь промисловості, розвиток нових галузей промисловості;
- Досягнення промисловістю України за низкою головних індустріальних показників європейського та світового рівня;
- Зміцнення обороноздатності країни;
- Створення технічної бази сільського господарства;
- Бурхлива урбанізація;
- Швидке формування національного робітничого класу.

Негативні:

- Формування директивно-планової економіки (без урахування законів ринку);
- Привілейоване становище виробництва засобів виробництва, відставання легкої і харчової промисловості;
- Побудова і реконструкція підприємств-монополістів;
- Заморожування значних коштів у незавершених об'єктах;
- Диспропорційне і нерівномірне формування промислового потенціалу України;
- Посилення диспропорції між промисловістю і сільським господарством;
- Падіння життєвого рівня населення;
- Поглиблення відчуженості робітничого класу від засобів виробництва.

В результаті індустріалізації Україна випередила за рівнем розвитку галузей важкої промисловості ряд західноєвропейських країн. Вона посіла друге місце в Європі (після Німеччини) за виплавою чавуну, четверте місце в сіті за видобутком вугілля. За виробництвом металу і машин випередила Францію та Італію.

В ході форсованої індустріалізації партійне керівництво мало намір здійснити тотальне одержавлення економіки. Почалося згортання НЕПу, ліквідація багатокладності економіки, тоді як індустріалізацію треба було здійснювати методами впровадження ринкових відносин в економіку.

- *Суцільна колективізація в Україні (1928 – 1937 рр.)*

Колективізація – примусове, насильницьке об'єднання індивідуальних селянських господарств у колективні для встановлення контролю держави над ними.

Мета:

- Отримання коштів для проведення індустріалізації;
- Встановлення контролю держави над сільськогосподарським виробництвом;
- Розв'язання хлібної проблеми;
- Збільшення товарності сільського господарства;
- Ліквідація заможного селянства – «ворога» радянської влади.

Основні заходи:

- Кінець 1929 р. – курс на «прискорену колективізацію» в СРСР (закінчити її в Україні планувалося восени 1930 р.). На січень 1930 р. було колективізовано 15,4% селянських господарств, а на 1 березня 1930 р. – 62,8%;
- Насильницьке створення колгоспів, радгоспів. У 1937 р. колгоспи України об'єднували 96,1% селянських господарств;
- Створення машинно-тракторних станцій (МТС) – державних сільськогосподарських підприємств. Контроль держави над селом через забезпечення МТС виробничо-технічного обслуговування колгоспів і радгоспів;

- «Ліквідація куркульства» (розкуркулення) – вилучення майна у тих селян, яких влада вважала багатіями. На початок 30-х років «розкуркулено» 200 тис. селянських господарств, 860 тис. осіб вивезено до Сибіру.
- Примусове вилучення хліба;
- Обмеження переселення селян до міст. 1932 – 1933 рр. – запровадження паспортів, які видавалися лише жителям міст. З 1937 р. селянам не дозволялося залишати колгоспи без підписання адміністрацією угоди з майбутнім роботодавцем.

Наслідки колективізації:

- Завершення одержавлення економіки;
- Отримання державою коштів для індустріалізації;
- Зруйнування сільського господарства, його занепад;
- Ліквідація індивідуальних селянських господарств;
- Утрата робочої сили на селі;
- Голодомор 1932 – 1933 рр.;
- Руїнування устоїв селянського життя;
- Формування нової системи господарювання, заснованої на жорсткій трудовій дисципліні, примусовій праці, прикріпленні селян до колгоспів, натуральній оплаті.

- *Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні*

Причини:

- Необхідність знищення українського селянства як свідомої національної верстви, що чинила опір проведенню соціально-економічної політики;
- Непосильні для селян хлібозаготівлі, конфіскація продовольчих запасів (1931 р. – вилучення в селян всього зерна, у тому числі й посівного фонду), експорт хлібу;
- Примусові, із застосуванням репресій, хлібозаготівлі;
- 7 серпня 1932 р. – «Закон про п'ять колосків» - «Закон про охорону соціалістичної власності»: за крадіжку колгоспної власності передбачався розстріл із конфіскацією майна або позбавлення волі строком не менше ніж на 10 років із конфіскацією майна;

Заборона будь-якої допомоги з боку міжнародної або радянської громадськості.

Наслідки:

- Масові жертви Голодомору (за різними оцінками – від 3,5 до 8 млн осіб);
- Придушення опору українського селянства колективізації;
- Завершення колективізації, утвердження колгоспної системи, розорення селян;
- Переселення селян з Росії в Україну (Донецьку, Дніпропетровську, Одеську, Харківську області);
- Голодомор остаточно зламав опір селян колгоспній системі.

Голодомор 1932 – 1933 рр. – це геноцид радянської влади проти українського народу.

- *Сталінський терор 30-х років*

Це масові репресії, які охопили всі категорії населення в Україні: представників партійного й державного апарату, військових, інтелігенцію, робітників, селянство.

Мета:

- Придушити прагнення українців до самостійного національно-державного та культурного життя;
- Не допустити формування міцної опозиції режиму;
- Переслідування і знищення всіх представників колишніх політичних партій, заможних верств населення.

Методи:

- Показові політичні процеси;
- Позасудові переслідування;
- Фізична розправа з «ворогами народу»

Судові процеси:

- 1928 р. – *«Шахтинська справа»* - судовий процес над інженерно-технічними працівниками Донбасу;
- 1930 р. – процес над *«Спілкою визволення України»* (СВУ). Були засуджені представники інтелектуальної еліти (академіки, професори, письменники, науковці, викладачі, юристи);
- 1933 – 1936 рр. – «викриття контрреволюційних організацій» - «Український національний центр», «Українська військова організація», «Польська організація військова», «Білогвардійський терористичний центр у Києві», різні «шпигунсько-троцькістські» організації.

Репресії проти керівників КП(б)У і РНК:

- Репресовані Е.Квірінг, Х.Раковський, Ю.Коцюбинський, С.Косіор, Ю.Медведев, В.Чубар, В.Затонський;
- Зі складу обраного на XIII з'їзді КП(б)У Центрального Комітету 62 члени звинувачені у ворожій діяльності, 55 – виключені з партії;
- З 1933 до 1938 р. – склад КП(б)У зменшився на 266 тис. осіб (майже наполовину).

Репресії в армії:

- 1937 р. – звинувачення в підготовці замаху на К.Ворошилова Й.Якіра (командувача Київським військовим округом) та його страта;
- Повне знищення особового складу штабів Київського та Харківського військових округів (150 офіцерів).

Масові репресії були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму, оскільки вони у політичній сфері придушували опозиційні сили, нейтралізували потенційних противників системи, блокували розвиток громадянського суспільства; в економічній сфері – сприяли підтримці головного стимулу до праці – страху, забезпечували дармовою робочою силою; у соціальній сфері – розколювали суспільство, протиставляли його верстви одну одній, створювали атмосферу взаємної підозри та недовіри, шляхом перманентних пошуків ворога забезпечували збереження єдності суспільства.

- *Стан культури в Україні у 30-ті роки*

Галузі культури	Досягнення
-----------------	------------

З кінця 20-х років почалося швидке згортання українізації. Згідно з постановою ЦВК СРСР від 1929 р., державні органи і підприємства союзного підпорядкування зобов'язувались спілкуватися між собою російською мовою. Жертвами репресій з «національними ухилами» стали члени комісії з українізації М.Скрипник, С.Косіор, В.Чубар, В.Затонський та ін. Процес українізації став сприйматися як буржуазно-націоналістичний. Були закриті навчальні заклади для національних меншин, ліквідовані національні райони, національні сільські та містечкові ради. В усі сфери життя громадян України просякала політика *русифікації*.

<i>Освіта</i>	• Продовжувалась боротьба з не писемністю дорослих. Напередодні Другої світової війни масова не писемність на території УРСР була в основному подолана; • Введено обов'язкове чотирикласне навчання, а в містах – загальне семирічне навчання. Визрівали передумови для переходу до загальної середньої освіти; • Відновлено діяльність університетів, розширено мережу робітфаків, середніх спеціальних навчальних закладів.
<i>Наука</i>	• Вищою науковою установою залишалася Всеукраїнська Академія Наук, створюються науково-дослідницькі інститути (Український фізико-технічний інститут, Інститут електрозварювання ВУАН, Інститут математики).
<i>Література</i>	• Створено Спілку радянських письменників України; • Продовжували працювати П.Тичина, М.Рильський, В.Сосюра, М.Бажан, А.Малишко, Ю.Яновський, Ю.Смолич та ін.
<i>Мистецтво</i>	• Далеко за межами України були відомі імена корифеїв українського театру Л.Курбаса, П.Саксаганського, М.Садовського, Н.Ужвій, оперних співаків: О.Петрусенко, Б.Гмирі, З.Гайдай; • До скарбниці світового кіномистецтва увійшли фільми О.Довженка; • Тривала діяльність хорової капели «Думка», відкриваються консерваторії; • У Харкові споруджено пам'ятник Т.Шевченку скульптором М.Манізером
<i>Релігійне життя</i>	• Політичний курс більшовиків був спрямований на формування в суспільстві атеїстичного світогляду; • Зростає тиск держави на православну церкву. Гоніння зазнала УАПЦ, яка у 1930 р. вимушена була заявити про самоліквідацію; • Розгорнулося масове знищення культових споруд.

Тема 19. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках XX століття

План

- Західноукраїнські землі у складі інших держав
- Правовий статус та національне гноблення населення західноукраїнських земель
- Соціально-економічне становище західноукраїнських земель
- Суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях

Словник

«Інтегральний націоналізм» - це тоталітарна форма націоналізму, обґрунтована в працях Д.Донцова, майбутня Українська держава повинна бути тоталітарною, а не демократичною.

Пацифікація – офіційна назва політики масових репресій щодо українського населення Галичини, які проводилися урядом Польщі.

Радикалізм – політична течія та діяльність спрямована на рішучу, докорінну зміну методів політичної діяльності, політичної системи або негайне здійснення інших політичних цілей.

Український монархізм – сформульована В.Липинським ідеологія створення Української незалежної держави – конституційної монархії, над побудовою якої мають працювати всі громадяни України, незалежно від їхньої національності.

- *Західноукраїнські землі у складі інших держав*

Паризька мирна конференція 1919 р. вирішила долю західноукраїнських земель. Рада Антанти в 1923 р. остаточно погодилася на приєднання частини українських земель до Польщі, Румунії, Чехословаччини за умовами додержання національних прав українців.

Учасник розподілу	Час розподілу	Приєднані території	Чисельність українського населення
Польща	1919 р. 1921 р., Ризький договір	Східна Галичина Західна Волинь, Полісся, Холмщина, Підляшшя	≈ 6 млн чол. (≈ 16% населення польської держави)
Румунія	кін. 1918 р.	Північна Буковина і Бессарабія (Ізмаїльський, Аккерманський, Хотинський повіти)	790 тис. чол. (4,7% усього населення)
Чехословаччина	1920 р. Тріанонський договір	Закарпаття (під назвою «Підкарпатська Русь»)	455 тис. чол. (9% усього населення)

- *Правовий статус та національне гноблення населення західноукраїнських земель*

Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини не мали самоврядування, власного автономного устрою. Уряди цих країн прагнули до посилення контролю над українськими територіями.

Правовий статус західноукраїнських земель

Під владою Польщі:

- Польський уряд скасував Галицький автономний сейм;

- Було ліквідовано місцеве самоврядування, функції якого почали виконувати урядові комісари;
- Конституція Польщі 1921 р. не передбачала права на територіальну автономію українських земель;
- Галичину було поділено на три воєводства: Львівське, Тернопільське, Станіславське.

Під владою Румунії:

- Прийнято закон, згідно з яким законодавство старого королівства поширювалося на приєднані землі;
- Замість 11 повітів стало 5, повіти ділилися на волості, волості – на громади;
- Було ліквідовано самоврядування громад;
- На місце старост румунські адміністративні органи призначали «примарів»;
- На чолі повітів стояли «префекти» - ставленики Міністерства внутрішніх справ.

Під владою Чехословаччини:

- Закарпаття не отримало автономії, однак українське населення не відчувало такої сильної національної дискримінації, яка панувала в Румунії і Польщі.

Українці були позбавлені можливості обіймати адміністративні посади в державних органах влади, офіцерські посади в польській, чеській, румунській арміях.

Національне гноблення населення західноукраїнських земель

Польський уряд намагався витравити такі поняття як «Україна» та «українці», застосовуючи замість них термін «Східна Малопольща», «русин».

- Українців було поділено на лемків, бойків, гуцулів, поліщуків, волинян, русинів;
- 1924 р. видано закон про заборону української мови в усіх державних і муніципальних установах;
- У березні 1920 р. для Східної Галичини офіційно запропоновано нову назву – Східна Малопольща;
- Українські імена та прізвища змінювалися на польські;
- У 1935 р. Польща офіційно відмовилася від своїх зобов'язань перед Лігою Націй щодо забезпечення прав національних меншин;
- Польський уряд закривав українські школи (із 138 середніх загальноосвітніх шкіл у 1939 р. було лише 15 українських). Як наслідок – 70% населення Західної України були неписьменними або мало писемними;
- Посилення наступу католицизму.

Румунська влада здійснювала щодо українського населення політику тотальної румунізації, вдаючись до відкритих насильницьких дій.

- З 1919 по 1928 рр. на території Буковини діяв військовий стан;
- На окупованих землях румунську мову проголошено державною;
- У лютому 1919 р. видано закон, за яким на роботу до державних установ приймали лише тих, хто знав румунську мову;
- Декретом румунського уряду від 21 липня 1919 р. перейменовано українські назви міст і сіл на румунські;
- Українські імена та прізвища змінювалися на румунські;
- У 1920 р. заборонено вживання української мови, преси;

- Українців не визнавали окремою нацією, називаючи їх «громадянами румунського походження, які забули рідну мову»;
- Здійснювалася румунізація православної церкви;
- У Північній Буковині в 1926 – 1927 рр. не залишилося жодної української початкової школи;
- Було закрито всі гімназії та професійні школи з українською мовою навчання. У Чернівецькому університеті ліквідовано українські кафедри;
- Накладено заборону на ввіз українських книжок і музичних творів;
- 80% дорослого населення Північної Буковини та придунайських українських земель були неписьменними або малописьменними.

Уряд Чехословаччини здійснював більш помірковану політику щодо Закарпаття. Але і ця політика була спрямована на те, щоб утримати українські землі під владою Чехословаччини.

- Рішенням адміністративного суду від 28 червня 1925 р. українську мову визнано «чужою» для населення Закарпаття;
- Звужувалося викладання в школі української мови і розширювалося викладання чеської;
- Урядовців присилали з Чехословаччини, ігноруючи корінне населення;
- Освіту мали лише 40% дорослих громадян Закарпаття.

Боячись зростання національної свідомості українців, іноземні уряди забороняли українську мову в державних і адміністративних органах влади, всіляко перешкоджали розвитку освіти. Відбувалося виселення українців із західноукраїнських земель в центральні райони Польщі, Румунії, Чехословаччини, а також проводилася колонізація їх більш «надійним» польським, румунським, чехословацьким населенням.

• *Соціально-економічне становище західноукраїнських земель*

Анексовані західноукраїнські землі перебували на становищі напівколоній. Їх господарство пристосовувалося до економіки Польщі, Румунії і Чехословаччини. Його частка в промисловому потенціалі була в 2-3 рази меншою, ніж відповідно до загальної території та кількості населення країн-окупантів.

Політика Польщі:

- Польський уряд розділив країну на дві території – Польщу «А» і Польщу «Б». До першої входили корінні польські землі, до другої – переважно західноукраїнські і західнобілоруські;
- Політика Польщі сприяла розвитку промисловості в Польщі «А» і свідомо гальмувала в Польщі «Б»;
- Основу промисловості західноукраїнських земель становили ремісничі майстерні та невеликі підприємства, де працювало менше 20 чол.;
- Переважали галузі, які забезпечували високі доходи без значних капіталовкладень, а саме: нафтодобувна, деревообробна, харчова, переробка мінеральної сировини.

Політика Румунії:

- Буковина була відсталою окраїною Румунії;
- Колоніальна експлуатація українських земель вела до деградації господарства;

- Економіка залишалася напівкустарною;
- За 1922 – 1929 рр. було закрито 85 підприємств і майстерень;
- Окупанти демонтували і вивезли в Румунію обладнання Аккерманських трамвайних майстерень та прядильної фабрики Ізмаїльського та Ренійського портів;
- Найбільшу питому вагу в економіці складала харчова промисловість.

Політика Чехословаччини:

- Закарпаття перетворювалося в аграрно-сировинний придаток Чехословаччини;
- На території «Підкарпатської Русі» було розміщено 0,07% виробничих потужностей, що у 136 разів менше ніж у Чехії та Моравії;
- За показниками економічного розвитку Закарпаття перебувало на рівні XVIII ст., коли тільки розпочинався промисловий переворот;
- У 1926 р. нараховувалося лише 92 підприємства і 6,7 тис. робітників;
- За двадцять років не було збудовано жодного значного підприємства.

Західноукраїнські землі опинилися у залежності від іноземного капіталу (французького, англійського). Іноземці грабували багатства краю, гальмували його економічний розвиток.

Аграрний сектор відігравав визначальну роль в економіці західноукраїнських земель. Більш як 80% населення краю займалося сільським господарством.

В 1919 р. проведені *аграрні реформи* Польщею, Румунією, Чехословаччиною. Головна *мета реформ*: передача землі не корінному населенню, а польським, румунським, чеським колоністам.

Внаслідок колонізаторської політики економіка Західної України перебувала в застої. Її відсталість зумовлювала таке соціальне становище населення: низький життєвий рівень, жорстока експлуатація, високий рівень безробіття, захворюваності, смертності. Все це викликало опір з боку українців: набули поширення страйки, збройна партизанська боротьба, захоплення поміщицької землі, підпалення маєтків.

Репресивна політика влади на західноукраїнських землях

Окупаційна влада на загарбаних землях широко застосовувала репресії проти населення. Тільки Закарпаття було винятком, оскільки Чехословаччина була більш демократичною країною Європи того часу.

Румунія:

- 1924 р. – жорстоке придушення антирумунського *Татарбунарського повстання*, у якому взяло участь 6 тис. осіб (Аккерманський повіт).

Польща:

- *Вересень 1930 р.* – в українські села послано великі армійські підрозділи та поліцію. Озброєні польські загони зайняли майже 800 українських сіл. «Пацифікація» та політичні репресії проти селян Східної Галичини надовго загострили польсько-українські стосунки. В ході «пацифікації» проводилися арешти, розстріли, конфіскація майна селян-учасників повстань.
- 1934 р. – організовано концтабір для політичних в'язнів-українців на Поліссі в місті Береза-Картузька.

- *Суспільно-політичний рух на західноукраїнських землях*

Політичні партії у Східній Галичині

Мета – створення незалежної держави на всій етнічній території України шляхом національної революції та встановлення диктатури, яка б витіснила окупаційну владу та запровадила уряд з представників усіх регіонів та соціальних груп.

Ідеологія - інтегральний націоналізм

Основні ідеї:

- Об'єднання української нації;
- Здобуття незалежності Української держави;
- Політична система майбутньої держави мала ґрунтуватись на владі однієї націоналістичної партії, на чолі держави – верховний керівник, або вождь з необмеженою владою.

Український союз хліборобів-державників (УСХД) – 1920 р. Лідер – В.Липинський

Ідеологія – український монархізм.

Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) – 1925 р. Лідери: Д.Левицький, В.Мудрий

Основні цілі – самостійна і соборна Україна, конституційна демократія.

Українська соціал-радикальна партія (УСРП) – 1926 р. Лідери: Л.Бачинський, І.Макух

Основні цілі: незалежність України, обмеження приватної власності.

Комуністична партія Західної України (КПЗУ) – з 1923 р. Лідери: Й.Крілик, Р.Кузьма та **Сельбор (Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання) – 1926 р.**, діяло під керівництвом КПЗУ.

Основні цілі: об'єднання з Радянською Україною, соціалістичні реформи.

Основні політичні формування Буковини

Українська національна партія (УНП) – 1927 – 1938 рр. Лідер – В.Залозецький.

Основні ідеї: ліберальні реформи, компроміс з владою.

«Революційний» або націоналістичний табір, не був організаційно оформлений. Сформувався в середині 30-х років ХХ ст. Для своєї діяльності використовував спортивне товариство «Мазепа» і студентське «Залізник». Лідери: О.Зибачинський, І.Григорович, Д.Квітковський.

Радикальна націоналістична організація (РНО) – 1929 р.

Основні ідеї: втілення в життя ідей інтегрального націоналізму.

Комуністична партія Буковини (КПБ) – 1918 р., з 1926 р. – складова Комуністичної партії Румунії. Лідери: С.Канюк, В.Гаврилюк, Ф.Стасюк.

Основні ідеї: возз'єднання з Радянською Україною.

Суспільно-політичні течії Закарпаття

Русофіли або москвофіли – «Общество Духновича» - вважали, що карпатоукраїнці – це частина російського народу.

«Мадярони» - доводили, що карпатороси – це окрема національність і прагнули приєднати край до Угорщини.

Русини – вважали жителів краю окремим слов'янським народом

Народовці або українофіли – пропагували ідею єдності закарпатських українців з усім українським. Вели боротьбу з русофілами і «мадяронами», вимагали автономії Закарпаття, провідник – А.Волошин.

Комуністи – входили до легальної Компартії Чехословаччини, визнавали українську ідентичність Закарпаття, підтримували ідею приєднання до УРСР.

Найвищим досягненням українського національно-визвольного руху в 20-30-ті роки було проголошення **15 березня 1939 рр. незалежної Карпатської України**. Президентом нової держави було обрано Августина Волошина. Головою Союму – А.Штефана. «Карпатська Січ» була проголошена армією нової держави.

Тема 20. Україна під час Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)

План

- Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі
- Включення західноукраїнських земель до складу УРСР
- Політика радянзації на західноукраїнських землях
- Окупація України військами Німеччини та її союзників. Причини поразки радянських військ у перші місяці війни
- План «Ост» та нацистський «новий порядок»
- Рух Опору в Україні в роки Другої світової війни
- Україна в 1943 році
- Україна на завершальному етапі війни (1944 – 1945 рр.)
- Культура України в роки війни

- *Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі*

23 серпня 1939 р. – «Пакт Молотова – Ріббентропа» (договір про ненапад) та таємний протокол до нього:

- Підписувався на 10 років;
- Сторони утримувалися від насильства одна проти одної;
- У разі нападу на одну зі сторін не підтримувати державу, яка вчинила напад;

- Зобов'язувалися не вступати до союзів, якщо вони будуть спрямовані проти СРСР або Німеччини;
- Вирішення суперечливих питань мирним шляхом

Суть секретного протоколу:

- За Німеччиною визнавалася сфера інтересів у Польщі та Литві;
- СРСР поширював свої інтереси в Західній Україні, Бессарабії, Фінляндії, Естонії, Латвії;
- Долю Польщі вирішували СРСР і Німеччина (держава припиняла своє існування);
- По лінії річок Нарев – Вісла – Сян проходив негласний радянсько-німецький кордон.

28 вересня 1939 р. – «Договір про дружбу та державний кордон»

Кордон проходив по «лінії Керзона» (умовна назва українсько-польської етнічної межі, запропонованої англійським дипломатом Дж.Керзоном у 1919 р.), по території Польщі.

Договір передбачав:

- Вхідження до СРСР польської частини Західної України, Західної Білорусії, Бессарабії, Литви, Латвії та Естонії;
- Вхідження до Німеччини Лемківщини, Посання, Холмщини, Підляшшя;
- Постачання продовольства та сировини з СРСР до Німеччини.
- *Включення західноукраїнських земель до складу УРСР*

«Визвольний похід» Червоної армії в Західну Україну

Дата	Подія
1 вересня 1939 р.	Початок Другої світової війни Напад Німеччини на Польщу. Оголошення Англією і Францією війни Німеччині
17 вересня 1939 р.	Вступ Червоної армії на територію Західної України Мета – приєднання до СРСР західноукраїнських земель: • СРСР офіційно виправдовувало свою агресію необхідністю «надати допомогу українцям перед навислою загрозою фашизму»; • Створення фронтів – Українського (командувач С.Тимошенко) та Білоруського (командувач М.Ковальов).
22 вересня 1939 р.	Вступ радянських військ до Львова Результат: • Перемога радянських військ і німецьких військ над Польщею; • До СРСР відійшло 51,4% території і 37,1% (12 млн) населення Польщі

Включення Західної України та Бессарабії до СРСР

- 1939 р. – Закон Верховної Ради СРСР про включення Західної України у складі львівської, Станіславської (згодом Івано-Франківська), Волинської,

Тернопільської, Рівненської й Дрогобицької областей до СРСР і возз'єднання її з УРСР;

- 1940 р. – передача Румунією Північної Буковини (Чернівецька область), Хотинського, Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР.

- *Політика радянзації на західноукраїнських землях*

Радянська – насильницьке насадження норм економічного, суспільно-політичного, культурного життя, що були характерними для тоталітарного режиму в Радянському Союзі.

Заходи радянзації, що мали позитивну оцінку:

- Ліквідація польського державного апарату;
- Експропріація маєтків польських землевласників з обіцянкою перерозподілу землі між селянами;
- Націоналізація торгівлі та промисловості (ці галузі перебували здебільшого в руках поляків та євреїв);
- Українізація та зміцнення системи освіти, заходи з ліквідації неписьменності;
- Запровадження безкоштовного медичного обслуговування;
- Створення системи соціального забезпечення.

Заходи радянзації, що викликали невдоволення:

- Заміна польських чиновників на місцевих комуністів та людей, присланих зі сходу України, що не залежало від волі населення;
- Насильницька колективізація;
- Тиск на церкву (греко-католицьку та православну);
- Розгром політичних партій і громадських об'єднань в т.ч. «Просвіта», «Рідна школа», Наукове товариство ім. Т.Шевченка;
- Масові репресії, арешти й депортація лідерів політичних партій.

- *Окупація України військами Німеччини та її союзників. Причини поразки радянських військ у перші місяці війни*

Згідно з **планом «Барбаросса»** - **директива № 21** затвердженого Гітлером 18 грудня 1940 р. напад на Радянський Союз здійснювався в трьох напрямках:

- Група армій «Північ» - на Ленінград;
- Група армій «Центр» - на Москву;
- Група армій «Південь» - на Україну та Північний Кавказ.

В Україні німецьким військам протистояли два фронти: **Південно-Західний** на чолі з генералом **М.П.Кирпоносом** та **Південний** на чолі з генералом **І.В.Тюленєвим**. Із сухопутними військами взаємодіяли моряки **Чорноморського флоту** під командуванням адмірала **П.С.Октябрського**.

Бойові дії на території України (червень 1941 – липень 1942 р.)

Дата	Зміст подій
23 – 29 червня 1941 р.	Найбільша танкова битва початкового етапу війни в районі Луцьк – Рівне – Броди – Дубно

30 червня 1941 р.	Німці окупували Львів і на кінець третього тижня війни просунулись углиб України на 300 – 350 км
Липень 1941 р.	Вирішальні бої точилися на Житомирському, Київському, Уманському і Одеському напрямках
Липень – серпень 1941 р.	Радянські війська залишили Умань, підірвали греблю Дніпрогесу, відійшли на лівий берег Дніпра. У серпні 1941 р. залишили Дніпропетровськ
7 липня – 26 вересня 1941 р.	Тривала 72-денна оборона Києва – головна воєнно-політична подія літньої кампанії. Німці оточили велике угруповання захисників Києва, в полон потрапило понад 665 тис. солдат і офіцерів. Було знищено командування Південно-Західного фронту. Гітлерівці втратили під стінами столиці понад 100 тис. чоловік. Провал плану «Барбаросса»
5 серпня – 16 жовтня 1941 р.	Тривала 73-денна оборона Одеси, яка блокувала дії 18 дивізій противника
30 жовтня 1941 р. – 4 липня 1942 р.	Оборона Севастополя тривала 250 днів. Оборона з моря велася Чорноморським флотом. Радянські війська зазнали поразки
Наприкінці 1941 р.	Німецькі війська групи армій «Південь» окупували майже всю Україну. Однак план «блискавичної війни» був зірваний. 5 – 6 грудня 1941 р. радянські війська перейшли в контрнаступ під Москвою, розгромивши німців
Січень 1942 р.	Невдала спроба радянських військ визволити Крим
Травень 1942 р.	Наступальна операція під Харковом військ Південно-Західного фронту мала трагічні наслідки (загинуло три армії, у полон потрапило 240 тис. солдат і офіцерів)
22 липня 1942 р.	Після захоплення м. Свердловська Ворошиловградської області Українська РСР була остаточно окупована гітлерівськими військами

Причини поразки радянських військ у перші місяці війни

- Репресії командного складу Червоної армії, знищення маршалів і генералів (40 тис. командирів), на зміну яким прийшли недостатньо досвідчені;
- Прорахунки Сталіна в оцінці воєнно-політичної ситуації та терміну нападу Німеччини на СРСР;
- Невірна воєнна доктрина СРСР, коли планувалося воювати на «чужій території» і «малою кров'ю» - війська не навчалися обороні і відходу;
- СРСР не встиг повністю переозброїтися, нові кордони не були захищені укріпленнями;

- Німеччина ще задовго до нападу на СРСР перевела свою економіку на військовий лад, на неї працювала вся Європа;
- Німецькі війська мали досвід ведення сучасної війни, який вони здобули у Європі;
- Були допущені прорахунки у визначенні напрямку головного удару Німеччини.

- *План «Ост» та нацистський «новий порядок»*

План «Ост» передбачав:

- Понімення та колонізацію районів західної частини СРСР, в тому числі українських земель;
- Фізичне винищення слов'янського населення;
- Масове насильницьке переселення мешканців Західної України до районів Сибіру;
- Переселення німців на українські землі протягом 30 років.

Розчленування України:

- Рейхкомісаріат Україна: 6 округів із центрами в Дніпропетровську, Мелітополі, Миколаєві, Києві, Житомирі, Рівному;
- Дистрикт «Галичина»: Львівська, Дрогобицька, Станіславська, Тернопільська області;
- Трансністрія – Одеська область, частини Миколаївської, Вінницької областей, лівобережні частини Молдавії, Буковина;
- Прифронтна зона: Чернігівщина, Сумщина, Харківщина і Донбас

Нацистський «новий порядок»

- Утворення окупаційної адміністрації, що складалася з каральних органів, до роботи в яких залучалося місцеве населення;
- Масовий терор, каральні операції, концтабори, знищення мирного населення всіх національностей, особливо євреїв;
- Вивезення до Німеччини обладнання, сировини, продуктів, творів мистецтва, чорнозему;
- Налагоджування роботи підприємств, електростанцій, залізниць. 12 – 14-годинний робочий день, мізерна заробітна плата;
- Примусова колективна праця селян, вилучення всього врожаю на потреби окупантів;
- Примусове вивезення молоді на роботи до Німеччини.

- *Рух Опору в Україні в роки Другої світової війни*

В українському антифашистському русі Опору існувало дві течії. Через глибокі ідеологічні суперечності між ними точилася жорстока боротьба

Радянський рух Опору прагнув до визволення від фашистських загарбників, відновлення статусу України в складі СРСР:

- Створення підпільних організацій: «Молода гвардія» - м. Краснодар (очолював О.Кошовий); «Партизанська іскра» - с. Кримка Миколаївської області (очолював В.Моргуненко); м. Ніжин (очолював Я.Батюк) – організовували диверсії, здійснювали розвідувальні операції;
- Створення партизанських загонів О.Федорова, С.Ковпака, О.Сабурова, М.Наумова, П.Вершигори – наприкінці 1942 р. в Україні їх діяло 800;

- 20 червня 1942 р. – створення Українського штабу партизанського руху (УШПР), начальник штабу – Т.Строкач.

Форми боротьби:

- Диверсії на комунікаціях ворога;
- Знищення ліній зв'язку, доріг, мостів;
- Влітку 1943 р. розгорнулася операція «рейкова війна», операція «концерт»;
- Здійснювали рейди в тил ворога (найбільш відомий Карпатський рейд С.Ковпака).

Націоналістичний рух Опору мав на меті визволення від фашистських загарбників, радянської влади, відновлення української держави:

- ОУН-М під проводом А.Мельника співпрацювала з Німеччиною; 1943 р. – утворення за допомогою німців дивізії «СС – Галичина»;
- ОУН-Б під проводом С.Бандери боролася проти окупантів і Червоної армії; 1941 р. – комплектування з батальйонів «Нахтігаль» і «Роланд» Легіону українських націоналістів;
- 30 червня 1941 р. ОУН проголосила «Акт відновлення Української держави» і сформувала національний уряд на чолі з Я.Стецьком. Проте Німеччина не підтримала проголошення Української держави, заборонила діяльність уряду. Були заарештовані С.Бандера, Я.Стецько, почалися масові арешти членів ОУН;
- 1941 р. – «Поліська Січ» на чолі з Тарасом Бульбою-Боровцем;
- 14 жовтня 1942 р. – створення Української повстанської армії (УПА) на чолі з Д.Клячківським (Клим Савур); у 1943 – 1950 рр. – на чолі з Романом Шухевичем (Тарас Чупринка).

- **Україна в 1943 році**

Дата	Подія
19 листопада 1942 р. – 2 лютого 1943 р.	Сталінградська битва. Значення: перехід стратегічної ініціативи до Червоної армії, її наступ на територію України.
Грудень 1942 р.	Початок звільнення Лівобережної України. 18 грудня 1942 р. звільнено перший населений пункт – село Півнівка (Ворошиловградська область), військами Південно-Західного фронту під командуванням генерала М.Ватутіна.
5 липня – 23 серпня 1942 р.	Курська битва. «Рейкова війна» - операція радянських партизанів із руйнування залізниць, мостів, залізничних ешелонів. Звільнення Лівобережної України, Донбасу. Значення: створення сприятливих умов для наступальних операцій Червоної армії.
23 серпня 1943 р.	Визволення Харкова.

Серпень – грудень 1943 р.	Битва за Дніпро. У вересні звільнено Суми, Сталіно (Донецьк), Чернігів, Полтаву. У кінці вересня звільнено весь Донбас. У жовтні звільнено Запоріжжя, Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ. Розгромлено гітлерівське укріплення «Східний вал». У перші дні листопада почалися бої за Київ. 6 листопада 1943 р. столиця України звільнена від ворога. Створені умови для витіснення гітлерівців з Правобережної України.
----------------------------------	--

• *Україна на завершальному етапі війни (1944 – 1945 рр.)*

Дата	Подія
Грудень 1943 – січень 1944 р.	Житомирсько-Бердичівська операція. В середині січня ворог залишив Житомир, Бердичів, Кіровоград.
24 січня – 17 лютого 1944 р.	Корсунь-Шевченківська операція – «друга Сталінградська битва». В оточені опинилося близько 80 тис. гітлерівців.
Січень – лютий 1944 р.	Рівненсько-Луцька операція. Звільнено Луцьк, Проскурів (Хмельницький), Чернівці, Тернопіль, Вінницю, форсовано Південний Буг. Радянські війська вийшли на державний кордон з Румунією.
Березень – квітень 1944 р.	Одеська операція. 10 квітня 1944 р. визволення Одеси.
Квітень – травень 1944 р.	Кримська операція. Визволені Сімферополь, Севастополь. 12 травня 1944 р. – повне визволення Криму. Початок масової депортації народів з Криму: кримських татар, болгар, греків, вірменів.
13 липня – 29 серпня 1944 р.	Львівсько-Сандомирська операція. 27 липня 1944 р. – визволення Львова, Станіслава (Івано-Франківськ), Перемишля.
20 – 29 серпня 1944 р.	Яссько-Кишинівська операція , в ході якої визволена Ізмаїльська область УРСР та Молдавія
Жовтень 1944 р.	Карпатсько-Ужгородська операція. <i>8 жовтня 1944 р.</i> було визволено останній населений пункт УРСР в межах кордонів 1941 р. – <i>село Лавочне</i> Дрогобицької області. <i>28 жовтня 1944 р.</i> визволення <i>Ужгорода</i> – останнього населеного пункту в межах сучасних кордонів України.

Втрати України в роки війни

- Цивільне населення – 4 млн осіб;
- Армія – загинуло 1,3 млн воїнів;
- Військовополонені – знищено 1,4 млн осіб;
- Вивезено до Німеччини – 2,4 млн осіб;
- Міста і села – зруйновано 714 міст (40% усіх міст СРСР, знищених війною), селищ, понад 28 тис. сіл, 647 тис. житлових будинків, 10 млн осіб залишилося без даху над головою;
- Промисловість і сільське господарство: знищено 16159 підприємств, 27910 колгоспів, 872 радгоспи, 1300 МТС. Вивезено в 1943 – 1944 рр. мільйони тонн зерна, тисячі тонн м'яса і м'ясних виробів, олії, цукру, мільйони тонн фуражу та картоплі.

У Другій світовій війні Україна зазнала величезних людських втрат і руйнувань. Загальні збитки економіки України, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками, сягали понад 40% усіх втрат СРСР. Як наслідок – труднощі післявоєнної відбудови, зменшення кількості населення (Україна втратила щонайменше п'яту частину свого населення).

• **Культура України в роки війни**

<i>Освіта</i>	• В умовах окупації тисячі шкіл спалено, пограбовано, перетворено на склади, шпиталі, казарми. Десятки тисяч учителів воювали на фронтах; • 1943 – 1944 н.р. працювали початкові, семирічні і середні школи, в яких навчалося лише 1,77 млн дітей; • Вивезені на схід вузи налагоджували навчальний процес і продовжували готувати спеціалістів народного господарства.
<i>Наука</i>	• Науково-дослідницькі установи України активно працювали в евакуації; • Було налагоджено автоматичне дугове зварювання корпусів танків Т-34, розроблені нові методи виплавки броньованих сталей, висококалорійний терміт для мін і снарядів, більш досконалі конструкції торпед, створені радіолокатор та автоматичні системи пеленгації, прилад для знешкодження морських мін; • Запропоновані українськими вченими нові методи лікування істотно знизили смертність серед поранених радянських солдатів.

<i>Література</i>	• Понад 300 членів Спілки радянських письменників України пішли в Червону армію, частина з них загинула на фронтах; • Українські письменники, котрі опинилися в гітлерівському тилу, боролись проти окупантів і в складі партизанських з'єднань, і в складі УПА; • Продовжували творчу діяльність українські прозаїки, поети, драматурги в далекому радянському тилу; • У 1943 р. були звільнені з ув'язнення деякі українські письменники; • Активно діяла агітаційна фронтова бригада українських письменників.
<i>Театр і кіно</i>	• Перебуваючи в евакуації, театри України підтримували тісний зв'язок з фронтом, відряджаючи туди театральні та концертні бригади; • У радянському тилу продовжують існувати і створювати кінофільми Київська й Одеська кіностудії.
<i>Засоби масової інформації</i>	• На окупованій території видавалось понад 115 україномовних періодичних видань, хоча три чверті своєї площі газети були змушені віддавати офіційним окупаційним матеріалам; • Щодня на територію України вели передачі радіостанції ім. Т.Г.Шевченка із Саратова та «Радянська Україна» із Москви.
<i>Релігійне життя</i>	• На початку окупації було відкрито близько 2 тис. православних храмів; • Населення поверталось до релігії: увійшло в побут хрещення дітей, вінчання та інші релігійні обряди; • Була відновлена Українська автокефальна церква; • Існувала також Українська автономна православна церква, яка визнавала зверхність Московського Патріархату.

Тема 21. Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – на початку 50-х років

План

- Адміністративно-територіальні зміни
- Економічне становище України (1945 – початок 50-х років)
- Радянізація західних областей України
- Міжнародна діяльність УРСР після Другої світової війни
- Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років
- *Адміністративно-територіальні зміни*

- *Економічне становище України (1945 – початок 50-х років)*

П'ятирічний план на 1946 – 1950 рр.

Мета – відбудова народного господарства УРСР;

Спрямовання капіталовкладень:

- 85% - у важку промисловість. У 1950 р. виробництво промислової продукції України в порівнянні з 1940 р. становило 115%, а в 1953 р. – 173%;
- 10% - у легку промисловість. У 1950 р. легка промисловість України ледве досягла 80% довоєнного рівня;
- 5% - у сільське господарство. У 1950 р. обсяг валової продукції сільського господарства України становив 91% від обсягу 1940 р.

Особливості відбудови промисловості

<i>Джерела</i>	• Героїчні зусилля народу; • Ресурси і промислові потужності східних районів; • Частина репарації з Німеччини; • Власні ресурси
<i>Хід</i>	• Відбудова шахт Донбасу примусово мобілізованими колгоспниками і військовополоненими; • Часткове технічне переоснащення гірничодобувної промисловості; • Будівництво нових шахт; • Розширення географії і збільшення обсягів видобутку нафти; • Відновлення роботи енергетичних об'єктів, масштабне будівництво електростанцій; • Відродження металургійної галузі; • Відбудова машинобудування.

<i>Підсумки</i>	• Україна – паливно-металургійна база СРСР: 50% чавуну, понад 30% сталі, близько 30% вугілля; • У відбудовані і новостворені машинобудівні, металургійні та хімічні заводи закладалися відсталі технології; • Перевага в споживанні енергоносіїв надавалась вугіллю, а не нафті та газу; • Надзвичайно висока енерго- та матеріалоємність промислової продукції.
------------------------	---

Післявоєнне село. Голод 1946 – 1974 років

<i>Причини</i>	• Повоєнна руїна; • Відбудова промисловості за рахунок сільського господарства; • Запровадження величезних податків для селян; • Розширення посівних площ і нереальні плани хлібозаготівлі; • Повна реквізиція продовольчих ресурсів села; • Експорт зерна за кордон; • Посуха, неврожай, недорід.
<i>Масштаби</i>	Більшість східних і частина південних областей України
<i>Наслідки</i>	• Масова втеча селян у міста; • Застосування закону від 7 серпня 1932 р. «про п'ять колосків», засуджено тисячі колгоспників; • Померло близько 1 млн осіб, зафіксовано випадки людодіства; • Майже 3 млн осіб хворіли на дистрофію, анемію.
Голод подолано після жнив 1947 р. Тільки тоді розпочинається відбудова села.	

Матеріальне становище населення

- Нестача житла;
 - Нестача взуття, одягу, білизни, цукру, олії;
 - Обмеження у пересуванні колгоспників: відсутність паспортів, неможливість пенсійного забезпечення та виплат за тимчасовою непрацездатністю;
 - Зростання цін як наслідок скасування карткової системи (1947 р.);
 - Проведення грошової реформи 1947 р. – вилучення грошей у тих, хто їх заощадив;
 - Не доступне для більшості населення медичне обслуговування.
-
- ***Радянізація західних областей України***
 - За короткий час було створено радянський, партійний, господарський і карально-репресивний апарат, який контролював всі сфери життя західних українців. Місцеві жителі обіймали лише 13% номенклатурних посад;
 - Почалася відбудова та реконструкція традиційних галузей промисловості (нафтової, побутової, деревообробної) та розвиток нових (машинобудівної, приладобудівної, хімічної, електротехнічної);
 - Формується система торговельно-споживчої кооперації;

- Відновилася примусова колективізація сільського господарства. 1950 рік став роком суцільної колективізації краю, в тому числі Буковини й Закарпаття;
- Жертвами репресій стало місцеве населення, яке не розуміло чи не погоджувалось з політикою сталінського керівництва, та Українська греко-католицька церква (УГКЦ), 8 березня 1946 р. у Львові проведено псевдо собор, де прийнято рішення про самоліквідацію УГКЦ;
- У 1945 – 1946 рр. боротьба УПА з органами МВС – МДБ, радянськими військами досягла апогею. Протягом 1945 – 1949 рр. радянське керівництво п'ять разів оголошувало амністію для повстанців. Збройне підпілля продовжувало організовану боротьбу до травня 1954 р. Окремі оонівські групи були викриті в 60-ті роки;

Операція «Вісла» (1947 р.)

Причини проведення:

- Завершити перетворення Польщі на многонаціональну державу;
- Придушити український національно-визвольний рух на Холмщині, Підляшші, Надсянні, Лемківщині («Закерзоння»)
- Завдати поразки УПА

Мета:

- Завершити процес обміну населенням між Польщею і УРСР. Частина українського населення не бажала залишити свою батьківщину;
- Деукраїнізація Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини; остаточна полонізація цих земель;
- Сприяти заселенню «повернутих земель»;
- Позбавити УПА підтримки з боку населення;
- Завдати поразки основним силам УПА.

Привід – загибель у сутичці з вояками УПА 28 березня 1947 р. заступника міністра національної оборони Польщі К.Сверчевського.

Період здійснення: 28 квітня – липень 1947 р. (фактично завершилася у жовтні 1947 р.). Польські війська та міліція загальною кількістю 30 тис. осіб за підтримки радянських і чехословацьких військ здійснили насильницьку депортацію українського населення. Для особливо непокірних було створено концтабір в Освенцимі. Через табір з травня 1947 по січень 1949 рр. пройшло 3870 осіб, із яких 160 загинуло.

Результати і наслідки:

- Проти УПА було проведено 357 бойових акцій, знищено 1509 повстанців, 1178 бункерів і криївок. Заарештовано 2800 членів ОУН і УПА. Припинення бойових дій УПА на «Закерзонні»;
- Виселено в західні та північні райони Польщі 140 тис. українців;
- Деукраїнізація «Закерзоння»

Міжнародна діяльність УРСР після Другої світової війни

Посилився вплив СРСР як країни-переможниці на світову політику. Завдяки цьому Україна вийшла на зовнішньополітичну арену, що відкрило нові перспективи й мало велике значення для розбудови української державності.

Дата	Діяльність
------	------------

27 січня 1944 р.	Прийняття пленумом ЦК ВКП(б) рішення про розширення прав союзних республік у сфері міжнародних відносин
Березень 1944 р.	Прийняття Верховною Радою УРСР закону про утворення Народного комісаріату закордонних справ республіки, який очолив Д.Мануїльський
26 квітня 1945 р.	Підписання уставу ООН на конференції у Сан-Франциско. Україна ввійшла до складу ООН як член-засновник
1946 р.	Обрання УРСР до складу Економічної і Соціальної ради
1948 – 1949 рр.	УРСР – член Ради Безпеки ООН
Лютий 1947 р.	Участь УРСР у підписанні Паризьких мирних договорів з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією, Фінляндією

• *Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років*

<i>Освіта</i>	- Відновлюється довоєнна мережа шкіл, робота піонерських та комсомольських організацій; - Поширення набули вечірня і заочна форма навчання в школах; - Впроваджено обов'язкове семирічне навчання дітей; - Сфера вживання української мови звужувалась; - Відновлено роботу всіх вищих навчальних закладів України (160 за кількістю)
<i>Наука</i>	- Відновилася робота науково-дослідницьких установ України; - Учені України досягли значних успіхів у дослідженні фундаментальних наук, використанні наукових відкриттів для потреб народного господарства (запущено експериментальний атомний реактор, створюється перша в СРСР електронно-обчислювальна машина, пропонуються для масового впровадження у виробництво автомати зварювання металу під флюсом тощо); - Деякі перспективні напрями наукових досліджень, зокрема генетику, було оголошено «лженауковими». Розгром генетики під проводом академіка АН УРСР та СРСР Т.Лисенка в 40 – 60-х роках отримав назву «лисенківщина». Розгром генетики спричинив відставання СРСР у цій галузі протягом наступних десятиліть

Література і мистецтво	• Виходять друком трилогія О.Гончара «Прапорonosці», перша частина роману М.Стельмаха «Велика рідня», гумористичні оповідання О.Вишні. Вдосконалюють свою творчу майстерність М.Рильський, П.Тичина, В.Сосюра, А.Малишко; • На традиційно високому рівні стоїть театральне мистецтво, представлене видатними майстрами сцени: Б.Гмирею, С.Козаком, В.Огнєвим, Н.Ужвій, Г.Юрою та ін.; • Розвивалось музичне мистецтво, живопис, графіка, скульптура
Ждановщина	
• Період – з 1946 до 1953 р.; • Провідники – Й.Сталін та секретар ЦК ВКП(б) з ідеології А.Жданов; • Сутність – посилене втручання сталінського режиму до сфер ідеології, культури, науки, літератури, мистецтва; • Мета – встановлення жорсткого контролю над духовним розвитком радянського суспільства; • Методи – примусове застосування методу соціалістичного реалізму, класовий підхід та принцип партійності в оцінці діяльності митців, обвинувачення в антипатріотизмі, некритичному підході до «реакційної буржуазної культури», «низькопоклонстві перед Заходом», «українському буржуазному націоналізмі», утвердження донощицтва та репресій і утиски в колах творчої інтелігенції	

Тема 22. Україна в умовах десталінізації (1953 – 1964 рр.)

План

- Десталінізація
- Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років
- Дисидентський (опозиційний) рух в Україні (кінець 50-х – початок 60-х років)

- *Десталінізація*

Період *1953 – 1964 рр.* в історії СРСР, коли при владі знаходився М.Хрущов отримав назву «*відлига*». Характеризується відходом від жорстокої сталінської тоталітарної системи, спробами її реформування в напрямку лібералізації, демократизації, гуманізації.

Десталінізація (1956 – 1964 рр.) – це процес засудження й відмова від найбільш brutальних сталінських методів управління державою (масові репресії, депортації тощо), демократизація суспільно-політичного життя СРСР без докорінних змін існуючої системи.

14 – 25 лютого 1956 р. – закрите засідання **XX з'їзду КПРС**, виступ на ньому М.Хрущова з доповіддю «**Про культ особи та його наслідки**», в якому йшлося про:

- Засудження «культу особи Й.Сталіна»;
- Викриття злочинів Й.Сталіна та його оточення (репресії, депортації народів, сталінські методи соціалістичного будівництва в СРСР)

Політична реабілітація – виправдання, відновлення в правах несправедливо звинувачених та засуджених осіб.

Етапи реабілітації:

I етап – 1953 – 1956 рр.;

II етап – 1956 – 1959 рр.;

III етап – 1959 – 1986 рр.

Результати реабілітації:

- Реабілітація репресованих у 30-х роках партійних, радянських, військових, культурних діячів В.Затонського, Є.Квірінга, С.Косіора, В.Чубаря, П.Постишева, Ю.Коцюбинського, Г.Косинки, М.Куліша та ін.;
- 1956 – 1959 рр. – реабілітація 250 тис. осіб (більша частина помертньо);
- 1957 р. – звільнення з таборів та спец поселень близько 65 тис. осіб;
- Ліквідація системи ГУЛАГу (звільнення десятків тисяч в'язнів);
- 1963 р. – припинення процесу реабілітації (під час проведення якої відбувалися нові політичні репресії);
- Не були реабілітовані жертви політичних процесів 20 – 30 років; селяни, репресовані в роки колективізації; депортовані народи з південних районів України та Криму (кримські татари, греки); засуджені за «український націоналізм», діячі ОУН – УПА;
- Повільне проведення реабілітації, оскільки в органах безпеки й прокуратури працювало чимало тих, хто був причетний до масових репресій;
- У подальші роки реабілітація продовжувалася, але протягом 1963 – 1986 рр. було повністю реабілітовано лише 80 тис. осіб.

Паралельно з реабілітацією жертв сталінських репресій відбулися нові політичні репресії, вносилися зміни до законодавства, які збільшували можливості влади щодо проведення нових репресій. Так, Верховна Рада СРСР прийняла закон «Про кримінальну відповідальність за державні злочини». У кримінальний кодекс було введено статтю «антирадянська агітація і пропаганда». Протягом 1954 – 1959 рр. за антирадянську діяльність було репресовано 3,5 тис. осіб.

- *Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років*

Умови розвитку економіки УРСР:

- Науково-технічна революція (НТР) – процес докорінних якісних змін у техніці й технології виробництва, енергетиці, організації праці, характер трудової діяльності людей, пов'язаний із перетворенням науки на виробничу силу суспільства та об'єднанням її з виробництвом;
- 1957 р. – реорганізація органів управління промисловістю – ліквідація республіканських та союзних міністерств, що контролювали основні галузі промисловості, і створення раднаргоспів.

Стан промисловості України у 50-х – першій половині 60-х років

Машинобудування:

- Поява нових галузей – легкового автомобілебудування, виробництва автоматичних і телемеханічних приладів, електронно-обчислювальних машин, штучних матеріалів;
- Будівництво підприємств машинобудування на півдні України;

- Розвиток авіабудування: 1960 р. – початок виробництва реактивних повітряних лайнерів ТУ – 104;
- Модернізація та впровадження нових зразків техніки, обладнання, приладів але їхня якість була низькою, а металомісткість – значною;
- Здійснення комплексної механізації та автоматизації виробництва.

Металургія і паливно-енергетичний комплекс:

- Швидкі темпи розвитку Криворізького гірничозбагачувального комбінату (найбільшого в Європі);
- Будівництво нових доменних печей і мартенів;
- Спорудження та експлуатація Дніпровського каскаду, Кременчуцької, Дніпродзержинської, Каховської, Київської гідроелектростанцій;
- Освоєння нових вугільних районів – Львівсько-Волинського, Дніпровського;
- Приведення до ладу теплоелектростанцій – Ворошиловградської, Миронівської, Придністровської.

Легка та харчова промисловість:

- 1959 – 1965 рр. – спорудження і реконструкція 700 підприємств легкої та харчової промисловості;
- Збільшення вдвічі випуску товарів культурно-побутового призначення і господарського використання;
- 1962 – 1964 рр. – повільний розвиток легкої промисловості, наслідок – нестача товарів народного споживання.

Час перебування при владі М.Хрущова став найбільш динамічним періодом у розвитку промисловості України. Темпи її росту були в 1,5 рази вищі за відповідні показники періоду 1965 – 1985 рр.

Стан сільського господарства України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років

Хрущовські «надпрограми»:

- *Освоєння цілини*: утрата українським селом 90 тис. спеціалістів; міграція молоді в цілинні райони; більшість нової сільгосптехніки, що вироблялася в Україні, відправлялася в Казахстан, Сибір на Північний Кавказ;
- *«Кукурудзяна кампанія»*: 1958 – 1963 рр. – посівні площі кукурудзи зросли більш ніж у 2 рази, а валовий збір зерна збільшився з 52 млн 308 тис. до 68 млн 155 тис.ц; 1958 – 1963 рр. – знизилась урожайність кукурудзи з 25,2 ц/га до 5 ц/га;
- *«Наздогнати й перегнати США у виробництві м'яса, молока й масла на душу населення»*: провал всіх планів «наздогнати й перегнати»; 1963 р. – виникнення продовольчої проблеми в УРСР, Радянський Союз вперше закупив хліб за кордоном.

Середині 1963 р. – перетворення сільського господарства на найслабшу ланку радянської економіки.

- *Дисидентський (опозиційний) рух в Україні (кінець 50-х – початок 60-х років)*

Дисидентство – це суспільно-політичний рух незгодних з існуючим режимом у державі за дотримання прав людини.

Передумови виникнення:

- Лібералізація суспільно-політичного життя та часткова його демократизація;

- Пом'якшення цензури та видання багатьох раніше заборонених творів;
- Можливість української інтелігенції встановлювати контакти з закордонними культурними та науковими центрами, знайомство з їхніми досягненнями в науці та культурі.

Причини виникнення:

Внутрішні:

- Бездержавний статус України;
- Центристська політика Радянського Союзу щодо УРСР;
- Панування радянської партійної бюрократії;
- Утиски національно-культурного та духовного життя України: переслідування за переконання, за власні погляди, думки;
- Проведення русифікації, знищення пам'яток історії та культури українського народу;
- Ігнорування комуністичним режимом прав і свобод людини;
- Підпорядкування інтересів особи інтересам колективу, тоталітарної держави;
- Нехтування загальнолюдськими цінностями.

Зовнішні:

- Антикомуністичні виступи в Угорщині, Польщі, Східній Німеччині, Чехословаччині;
- Розпад світової колоніальної системи;
- Розгортання світового правозахисного руху;
- Прийняття ООН у 1948 р. Загальної декларації прав людини.

Особливості дисидентського руху в Україні:

- Мирні, ненасильницькі форми боротьби;
- Чітко визначені організаційні форми (гуртки, спілки, об'єднання);
- Охоплення всіх регіонів України;
- Участь представників різних верств населення.

Шестидесятники – молоде покоління талановитих літераторів і митців, які здобули визнання не тільки творчою, а й громадською діяльністю.

Сприймавши деєсталінізацію як початок оздоровлення радянського суспільства, вони намагалися зробити якомога більше для оновлення, олюднення всіх сторін суспільного життя. Організаційною формою руху шестидесятників стали: клуб «Сучасник» (Київ, 1959 р.), клуб «Пролісок» (1962 р.); а також творчі осередки в Одесі, Запоріжжі, Дніпропетровську та інших містах.

Представники	Твори
<i>Поети і письменники</i>	
О.Довженко	Автобіографічна повість «Зачарована Десна»
Б.Антоненко-Давидович	Роман «За ширмою»
Г.Тютюнник	Роман «Вир»
Л.Первомайський	Збірка новел «Материн солодкий хліб», роман «Дикий мед»
В.Симоненко	Збірки поезії «Тиша і грім», «Земне тяжіння»

Л.Костенко	Збірки поезії «Проміння землі», «Мандрівне серце»
І.Світличний	Вірші
І. Драч	Вірші
М.Вінграновський	Вірші
В.Шевчук	Вірші, новели
<i>Художники</i>	
Є.Гуцало, В.Дрозд, В.Зарецький, А.Горська, Л.Семикіна, Г.Севрук, П.Заливаха, В.Кушнір	
<i>Композитори</i>	
В.Лятошинський	Третя симфонія
Г.Майборода	Опера «Мілана»
Ю.Мейтус	Опера «Украдене щастя»
П . М а й б о р о д а , А . Ф і л і п е н к о , А.Штогаренко, І.Шамо	Пісні

Тема 23. Україна в період загострення кризи радянської системи (1965 – 1985 рр.)

План

- Політико-ідеологічна криза радянського ладу в УРСР
- Стан економіки України та назрівання економічної кризи
- Етносоціальні процеси та рівень життя населення
- Дисидентський (опозиційний) рух в Україні в період «застою»
- Культура і духовне життя
- *Політико-ідеологічна криза радянського ладу в УРСР*

Складові	Прояви
<i>Економічна</i>	• Дефіцит товарів; • Відмова або повільне запровадження нових технологій; • Невисока якість більшості товарів; • Продовольча криза, хронічна криза сільського господарства; • Прихована інфляція (зростання цін при незмінних розмірах заробітної плати); • Переважно екстенсивний шлях розвитку економіки; • Висока затратність виробництва, енергоємність і матеріалоємність продукції.

<i>Політична</i>	• Воєнні авантюри і нездатність вийти з них (Афганістан, Ефіопія, Ангола тощо); • Нездатність вищого керівництва реагувати на нові тенденції розвитку світу . «Старіння» керівництва; • Недієздатність законодавчих органів; • Утрата динамічності в розвитку радянської моделі й , відповідно, її привабливості для інших країн; • Корупція у вищих ешелонах влади: хабарництво, криміналізація, просування по службовій драбині за принципом знайомства, родинних зв'язків, особистої відданості; • Посилення репресій проти інакомислячих.
<i>Ідеологічна</i>	• Розчарування в правильності обраного шляху розвитку (побудова комунізму); • Розходження між ідеологічними догмами і реаліями життя; • Усвідомлення нереальності досягнення мети побудови комунізму; • Зростання дисидентського руху і настроїв у суспільстві; • Посилення ідеологічного тиску на суспільство.
<i>Екологічна</i>	• Бездумна експлуатація природних ресурсів; • Відсутність наукового обґрунтування розміщення виробничих потужностей; • Руйнування природного середовища, придатного для життя людей (забруднення водоймищ, атмосфери тощо); • Поступова деградація нації (генетичні зміни, зростання кількості дитячих захворювань і народження нездорових дітей, скорочення народжуваності, зростання числа хронічних захворювань тощо).
<i>Моральна</i>	• Поява явища подвійної моралі; • Зростання престижності професій та посад, які дають змогу отримувати нетрудові доходи; • Зростання кількості побутових злочинів; • Прагнення досягти мети незаконним шляхом; • Зростання кількості економічних злочинів; • Наростання споживацьких настроїв; • Швидке поширення пияцтва та алкоголізму.

• ***Стан економіки України та назрівання економічної кризи***

	<i>1966 – 1970 роки</i>
	• Порівняно високі темпи розвитку; • Відносна самостійність підприємств; • Освоєння нової техніки і матеріалів; • Створення єдиної енергосистеми республіки; • Завершення електрифікації сіл України.

Промисловість	<i>70-ті роки</i>
	• Елементи госпрозрахунку зводились нанівець плановою економікою; • Зростання продуктивності праці та обсягів виробництва не відповідало рівню заробітної плати; • Залучення нових джерел сировини та робочої сили; • Зниження якості продукції; • Застарівання основних виробничих фондів; • Забруднення природного середовища відходами мінерально-сировинного комплексу; • Форсоване будівництво підприємств «великої хімії»; • Небезпечний рівень концентрації атомних електростанцій.
Сільське господарство	<i>1966 – 1970 роки</i>
	• Затверджено гарантовану оплату праці колгоспників за тарифними ставками відповідних категорій робітників і службовців радгоспів; • Забезпечення села новими машинами; • Використання мінеральних добрив; • Впровадження більш урожайних районованих сортів зернових і технічних культур; • Поліпшення кадрового складу колгоспів і радгоспів; • Збільшення валової продукції сільського господарства.
	<i>70-ті роки</i>
	• Темпи розвитку суттєво уповільнились; • Приріст аграрного сектора економіки значно зменшився; • Недосконалість колгоспно-радгоспної системи; • Передові форми організації праці, зорієнтовані на кінцевий результат, не приживались; • Міграція сільського населення до міст; • Гострий дефіцит робочої сили в колгоспах і радгоспах; • Систематичне залучення до сільськогосподарських робіт студентів, робітників, інженерно-технічних і наукових працівників, солдатів; • Знищення прискореними темпами чорноземів (затоплені, підтоплені, засолені); • Ліквідація мало перспективних населених пунктів

• **Етносоціальні процеси та рівень життя населення**

Від перепису 1959 року до перепису 1989 року населення республіки збільшилось на 9,6 млн осіб і становило 51,7 млн. Україна перебувала на шостому місці в Європі за чисельністю населення після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції

Роки проведення перепису	Приріст населення
---------------------------------	--------------------------

1959 – 1970 рр.	5 258 тис.
1970 – 1979 рр.	2 248 тис.
1979 – 1989 рр.	1 862 тис.
<i>Приріст населення різко зменшувався</i>	
Причини	Це відбувалось внаслідок зниження народжуваності і зростання смертності населення. На погіршення демографічної ситуації впливала економічна незабезпеченість людей
Висновок: Україна опинилась під загрозою депопуляції – абсолютного скорочення чисельності населення	
За 30 років питома вага українців у республіці зменшилась з 76,8% до 72,7%, у той час як частка росіян зросла з 16,7% до 22,1%	
Причини	Московська влада бажала відвернути загрозу спалаху національно-визвольного руху, штучно підтримуючи багато національностей республік
Висновок: В усіх українських регіонах, за винятком західного, питома вага росіян істотно збільшилась. У південних регіонах наприкінці 80-х рр. вона перевищила третину. Такі зміни створювали сприятливі умови для цілеспрямованої політики русифікації	
Характерною рисою демографічних процесів були високі темпи росту чисельності мешканців міст. У 1964 р. міське населення у кількісному відношенні перевищило сільське, а на середину 80-х років воно становило вже більше 2/3 населення республіки	
Причини	Це було викликане як загальносвітовою тенденцією до урбанізації, так і побутовою невлаштованістю та складністю з працевлаштуванням на селі
Висновок: На початку 60-х рр. робітники становили половину зайнятої в народному господарстві робочої сили, а в середині 80-х рр. їх питома вага підвищилась до 60%. У 1979 році, вперше за період української історії, смертність жителів перевищила народжуваність	

- *Дисидентський (опозиційний) рух в Україні в період «застою»*

Течії дисидентського руху

Правозахисна або демократична

Представники: М.Руденко, П.Григоренко, С.Хмара

Завдання:

- ознайомити суспільство з Декларацією прав людини ООН;

- збирати докази порушення владою прав людини та національних прав в Україні;
- домагання безпосереднього контакту України з іншими країнами;
- акредитація в республіці представників закордонної преси;
- вільного обміну інформацією та ідеями.

Релігійна

Представники: Й.Тереля, В.Романюк, Г.Вінс, І.Гель та ін.

Завдання:

- відновлення українських греко-католицької та автокефальної православної церков;
- боротьба за свободу діяльності протестантських церков.

Національно-орієнтована

Представники: І.Дзюба, В.Мороз, В.Чорновіл, Л.Лук'яненко та ін.

Завдання:

- засудження шовінізму, імперської політики центру;
- виступ на захист прав і свобод усіх народів та їхню співпрацю в боротьбі за умови життя, гідні цивілізованого світу.

Методи боротьби дисидентів проти радянської системи:

- організація масових заходів: річниць Т.Г.Шевченка, шевченківських свят, вечорів І.Франка, Л.Українки, гуртків з вивчення історії України, популяризація народних і релігійних традицій;
- написання протестів, відкритих листів, звернень на адресу міжнародних організацій, урядів демократичних країн;
- відкрита солідарність з чехословацьким народом;
- вивішування синьо-жовтих прапорів;
- індивідуальні акції протесту;
- створення правозахисних організацій;
- написання листів-протестів до керівних органів УРСР і СРСР;
- самвидав;
- написання праць дисидентами;
- випуск журналу «Український вісник»;
- підтримка руху кримських татар за повернення до Криму і відновлення їх національних і політичних прав;
- розповсюдження листівок;
- страйки робітників.

Діяльність Української Гельсінської Спілки (УГС)

Створення – 9 листопада 1976 р.

Лідер – М.Руденко.

Члени УГС: О.Бердник, П.Григоренко, І.Кандиба, Л.Лук'яненко, О.Тихий та ін.

Мета:

- ознайомлення суспільства України із Загальною декларацією прав людини ООН;
- ознайомлення урядів країн – учасниць Гельсінських договорів і світової громадськості з фактами порушень прав людини та території України.

У 1975 – 1985 рр. було засуджено й відправлено до таборів та на заслання 25 (з 37) членів УГС, шість членів позбавлено громадянства, троє загинули (О.Тихий, В.Стус, Ю.Литвин).

УГС – єдина в СРСР відкрита громадська правозахисна організація, що поставила національно-визвольну боротьбу в Україні на правову основу, дотримуючись гуманістичних ідеалів, законності, демократії.

• *Культура і духовне життя*

<i>Освіта</i>	• Запровадження обов'язкової загальної освіти; • Поширення мережі вечірньої та заочної форм навчання; • Обов'язкове оволодіння учнями робітничими та сільськогосподарськими спеціальностями; • Закриття малокомплектних початкових і восьмирічних шкіл; • Запровадження навчання дітей з 6-ти років (за бажанням батьків); • Затвердження єдиного типу середньої школи-одинадцятирічки; • Різке звуження сфери функціонування української мови; • Високі темпи розвитку професійно-технічної освіти; • Збільшення загальної кількості вищих навчальних закладів.
<i>Наука</i>	• Штучна ізоляція вчених від світового наукового співтовариства; • Практика переманювання відомих українських вчених на роботу до Росії; • Гостра нестача коштів на розвиток фундаментальних наук; • Досягнення науки: • зварювання алюмінію, нержавіючої сталі і титану в умовах космічного вакууму; • селекція нових сортів пшениці, цукрових буряків; • видання 26-томної «Історії міст і сіл України», «Історії української літератури», «Історії української мови», «Археології Української РСР», «Радянської енциклопедії історії України», «Історії українського мистецтва»; • завершення багатотомної «Історії Української РСР»; • втручання партійних органів у наукову діяльність, особливо в галузі суспільних наук; • «Боротьба з буржуазним націоналізмом та антирадянською ідеологією», яку очолив секретар ЦК КПУ з ідеологічних питань В.Маланчук; • Вилучення з бібліотек «небажаних творів» чи наукових праць.

<i>Література</i>	• Культивування у літературі та мистецтві кон'юнктури, пристосовування, прагнення догодити вищому партійно-державному керівництву; • Стимулювання виконання волі партії лауреатськими званнями, почесними і матеріальним достатком; • Несправедлива критика О.Гончара за роман «Собор», Р.Іванчука за «Мальви»; • Упередженість і підозрілість у ставленні до творчої інтелігенції з боку парт керівництва; • Практика звинувачування у «націоналізмі», «антирадянщині», позбавлення можливості друкуватись, виключення зі складу Спілки письменників України, засудження до позбавлення волі українських поетів та письменників.
<i>Мистецтво</i>	• Збереження національного колориту і високого творчого потенціалу заслуженим державним хором ім. Г.Віршови, творчим об'єднанням «Трембіта», академічною хоровою капелю «Думка», заслуженим ансамблем танцю УРСР ім. П.Вірьського; • Плідна праця композиторів П.Майбороди, О.Білаша; • Розквіт таланту оперних співаків: Є.Мірошніченко, Г.Ціполи, Д.Гнатюка, А.Солов'яненка та ін.; • Русифікація театрального мистецтва; • Формування українського поетичного кіно: «Кам'яний хрест» (реж. Л.Осика), «Криниця для спраглих» (реж. Ю.Ілленко), «Білий птах з чорною ознакою» і «Вавилон ХХ» (реж. І.Миколайчук), «Тіні забутих предків» (реж. С.Параджанов); • Поява справжніх творів монументального мистецтва – пам'ятник Л.Українці, музей В.Леніна, обеліск місту-герою Києву, пам'ятний знак на честь заснування Києва, пам'ятник Т.Шевченку в Москві; • Розвиток української школи живопису, представниками якої були М.Дерегус, В.Чеканюк, Т.Яблонська, В.Шаталін, М.Серветник та ін.

Тема 24. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України

План

- Перебудова в Радянському Союзі й Україні
- Розгортання національно-визвольного руху в Україні
- Політичні зміни в Україні
- Формування передумов незалежності України
- Здобуття Україною незалежності
- *Перебудова в Радянському Союзі й Україні*

Перебудова – це період в історії СРСР (квітень 1985 – серпень 1991 р.) – спроба партійно-державного керівництва СРСР вивести країну з кризи, що охопила всі сфери життя суспільства, шляхом здійснення радикальних реформ в економіці й політиці, соціальній і духовній сферах життя країни; початок зламу тоталітарної системи.

Особливості перебудови в Україні

- Повільніші темпи реформування, ніж у центрі та інших республіках;
- КПУ не змогла очолити складні перебудові процеси, не виробила власної програми розвитку, нехтувала проблемами національного відродження;
- Обмеженість процесу «гласності»;
- Негативні наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 р.;
- Проведення «перебудови» в Україні мирними методами (без кровопролиття, як сталося в Прибалтиці, Грузії, Азербайджані, Узбекистані, Таджикистані та інших республіках СРСР).

Прояви процесу гласності

Гласність – політика, спрямована на звільнення друкованого слова, живої думки від цензури, догматизму і заборон; свобода слова.

- Видано твори раніше заборонених письменників і поетів;
- Почав працювати Український культурологічний клуб в Києві, в діяльності якого брали активну участь інтелігенція, дисиденти, політв'язні;
- Відновила роботу громадська група сприяння Гельсінських угод під назвою «Український Гельсінський союз»;
- Поява незалежних від партійних структур політклубів, громадсько-політичних об'єднань;
- Відбулися установча конференція «Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка», республіканська установча конференція Українського історико-просвітницького товариства «Меморіал»;
- Створення масового громадсько-політичного руху на підтримку перебудови – РУХу.

Заходи «перебудови» щодо подолання кризи в економіці

- **1985 р.** – курс на прискорення соціально-економічного розвитку країни

Передбачав:

- Створити виробничий потенціал (за три п'ятирічки), що дорівнював би вже існуючому;
 - Подвоїти національний дохід за рахунок підвищення продуктивності праці;
 - Запровадити досягнення НТР;
 - Забезпечити населення житлом, продовольством і товарами масового вжитку тощо.
- **1985 р.** – Постанова квітневого пленуму ЦК КПРС про прискорення НТР
Результат – прискорення науково-технічного прогресу не відбулося;
 - **1986 р.** – Постанова ЦК КПРС про боротьбу з нетрудовими доходами
Результат – переслідування тих, хто обробляв присадибні ділянки або власноруч виготовляв предмети господарського вжитку;
 - **1986 р.** – Закони «Про індивідуальну трудову діяльність», «Про кооперацію»
Результат – об'єднання людей у кооперативи з метою підприємницької діяльності у сфері послуг, громадського харчування і торгівлі. Найголовніші сфери – виробничої – індивідуальна трудова діяльність і кооперативи майже не торкнулися;

- **1987 р.** – Закон «Про державне підприємство»
Результат – підприємствам надана лише деяка самостійність. Продовжувала діяти система директивного планування, централізованого фінансування;
- **1987 р.** – Постанова липневого пленуму ЦК КПРС про докорінну перебудову управління економікою
Результат – не відбулося змін у виробничих відносинах, управління економікою здійснювалося директивними методами, а не впровадженням ринкового механізму.

Провал економічних реформ другої половини 80-х років

Причини:

- Прагнення поєднати несумісні економічні моделі: адміністративно-командну й ринкову;
- Непослідовність, необґрунтованість економічних реформ

Прояви загострення економічної кризи

- Наростання темпів інфляції;
 - Збільшення дефіциту державного бюджету;
 - Поширення натурального (бартерного) обміну через знецінення грошей;
 - Зупинення роботи підприємств союзного підпорядкування;
 - Крах адміністративно-командної економіки;
 - Падіння життєвого рівня населення
-
- **Розгортання національно-визвольного руху в Україні**
 - Діяльність «самвидавської» преси
 - 1987 р. – відновлення видання «Українського вісника» з ініціативи В.Чорновола;
 - 1988 – початок 1990 р. – заснування нових періодичних видань: «Голос відродження», «Молода Україна», «Дзвін».
 - 1988 р. – відновлення діяльності Української Гельсінської спілки; спілка перетворилася з правозахисної на політичну організацію;
 - Створення неформальних організацій та об'єднань:
 - «Нова спілка сприяння перебудові» в Києві;
 - 1989 р. – Товариство української мови ім. Г.Г.Шевченка;
 - 1989 р. – Українське історико-просвітницьке товариство «Меморіал»;
 - Спілка незалежної української молоді;
 - Українська студентська спілка;
 - Всеукраїнське товариство репресованих.
 - Проведення мітингів, демонстрацій, акцій протесту:
 - 1989 р. – страйки шахтарів (літо 1989 р. – страйк на шахті «Ясинуватська-Глибока», через декілька днів страйкували вже 193 шахти з 400);
 - Січень 1990 р. – «Живий ланцюг» від Івано-Франківська через Львів до Києва з нагоди відзначення акту злуки УНР та ЗУНР;
 - Жовтень 1990 р. – голодування студентів на майдані Незалежності.
 - Формування Народного руху України – широкий загальнонаціональний рух за «перебудову»;
 - 17 квітня 1991 р. – прийняття Верховною Радою УРСР Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»;

- Відродження заборонених і ліквідованих тоталітарним режимом релігійних конфесій – Української греко-католицької церкви та Української автокефальної православної церкви.
- *Політичні зміни в Україні*
- 28 вересня 1989 р. – Пленум ЦК КПУ (за участю М.Горбачова) – звільнення від обов'язків В.Щербицького і обрання першим секретарем ЦК КП України В.Івашка;
- Листопад 1990 р. – вилучення з Конституції СРСР статті 6 щодо керівної ролі КПРС у радянському суспільстві – втрата КПУ монополії на владу.

Формування багатопартійності

Причини

- Демократизація суспільного життя;
- Розвиток національної самосвідомості українців;
- Нездатність КПРС виконувати керівну роль у суспільстві

Групи політичних партій

Партія	Програмні цілі
<i>Центристські</i>	
УРП	Побудова Української незалежної держави, засудження комуністичної ідеології і практики як антигуманної
ДемПУ	Утворення суверенної Української республіки, роздержавлення власності, приватизація, перехід до ринкових відносин
СДПУ	Незалежність України, відмова від ідей оновити соціалізм, проведення ринкових реформ
СДПУ(о)	Україна в складі конфедерації радянських республік, федеративний устрій України, багатокладна економіка
ПЗУ	Створення «екологічного солідарного суспільства», в якому інтереси громадян поєднувалися б з біосферними законами природи, неприйняття ні комуністичної ідеології, ні капіталізму, пошук третього шляху розвитку суспільства
<i>Ліві</i>	
Демплатформа КПУ	Перетворення КПУ на партію парламентського типу, відмова від політичної монополії, від комунізму як стратегічної мети, деполітизація органів КДБ, МВС, військових і управлінських державних установ
ПДВУ	Україна – член конфедерації радянських республік, відмова від комуністичної ідеології, проведення ринкових реформ
<i>Праві</i>	
УНП	Відновлення УНР, проголошеної в січні 1918 р., у її етнографічних кодонах

ДСУ	Членів ОУН і УПА визнати героями визвольної боротьби за волю України, КПУ – злочинною організацією
УМА	Створення альтернативних державних структур: комітетів громадян на місцях і Національного конгресу як верховного органу влади

- **Формування передумов незалежності України**
- **1991 р.** – утворення двох політичних течій:
 - **Комуністичної** (парламентська більшість «За Радянську суверенну Україну», інакше «Група 239», яку очолював О.Мороз);
 - **Опозиційної** (Народна Рада на чолі з І.Юхновським, створена Демократичним блоком (РУХ, УГС, «Зелений світ», «Меморіал»), який виступав за суверенітет України, багатопартійну систему).
- **16 липня 1990 р.** – Верховна Рада УРСР прийняла *Декларацію про державний суверенітет України*.

Державний суверенітет – верховенство державної влади всередині країни та її незалежність у зовнішньополітичній сфері.

Національний суверенітет – повновладдя нації, її політична свобода, право та реальна можливість визначати характер свого національного життя, включаючи політичне самовизначення (відокремлення та утворення самостійної держави).

Народний суверенітет – повновладдя народу, тобто наявність засобів і механізмів, що забезпечують участь населення в управлінні справами держави та суспільства; визнання народу єдиним джерелом влади.

Декларація про Державний суверенітет України заклала основи Конституції України 1996 р.

- **3 серпня 1990 р.** – Закон «Про економічну самостійність України»
Основні принципи економічної самостійності України:
 - Національне багатство та національний дохід є власністю народу;
 - Різноманітність і рівноправність форм власності та їх державний захист;
 - Децентралізація власності й роздержавлення економіки;
 - Повна господарська самостійність, свобода підприємництва всіх юридичних і фізичних осіб у рамках законів України;
 - Захищеність внутрішнього ринку.

- **Здобуття Україною незалежності**

У зв'язку із загостренням політичного становища в СРСР 19 – 21 серпня 1991 р. відбулася спроба державного перевороту з боку Державного комітету з надзвичайного становища (ДКНС) з метою збереження СРСР та тоталітаризму. Україна обрала власний шлях.

- **24 серпня 1991 р.** – проголошення *Акта незалежності України*;
- **1 грудня 1991 р.** – *Всеукраїнський референдум і вибори Президента України*:
 - Референдум проводився на підтвердження Акта проголошення незалежності України та виборів Президента України. Незалежність підтримали:
 - 90,3 населення України;
 - У Криму – 54,1% населення.

- Президентом України обрано Л.Кравчука (переміг В.Гриньова, Л.Лук'яненка, В.Чорновола та ін.)
- **Розпад СРСР**
Причини розпаду:
 - Фактично унітарний характер держави;
 - Недоліки й помилки національної політики (курс на «злиття націй», формування «радянської людини», ігнорування національних проблем);
 - Нездатність союзного керівництва подолати економічну кризу;
 - Демократизація, гласність;
 - Ідеологічна криза КПРС;
 - Утрата авторитету влади після кривавих подій у Баку, Вільнюсі, державного перевороту 19 – 21 серпня 1991 р.
- **8 грудня 1991 р.** – підписання угоди про припинення існування СРСР та створення *Співдружності Незалежних Держав (СНД)*. Угоду підписано в Біловезькій Пущі (Білорусь) неподалік від Мінська представниками Білорусії, Росії та України.: Головою Президії Верховної Ради Білорусії *С.Шушкевичем*, Президентом України Л.Кравчуком, Президентом Росії *Б.Єльциним*.

Тема 25. Україна в умовах незалежності

План

- Державотворчі процеси в Україні
- Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 р.
- Політичне життя в незалежній Україні
- Проблеми української економіки
- Основні напрямки зовнішньої політики України
- Культурні процеси в незалежній Україні
- *Державотворчі процеси в Україні*

Процес	Зміст
<i>Визначення державної території</i>	1991 р. – встановлення недоторканності кордонів, регламентування їх режиму, порядку охорони, перетину: • «Закон про державний кордон України»; • Закон про прикордонні війська України; • Указ Президента України Л.Кравчука «Про утворення Державного митного комітету України»

<i>Формування органів державної влади</i>	Створення системи законодавства. Формування трьох гілок влади: • Законодавчої – Верховна Рада України; • Виконавчої – Кабінет Міністрів України (уряд) на чолі з Прем'єр-міністром; робочі органи – міністерства, відомства, державні комітети; місцеві органи виконавчої влади – місцеві державні адміністрації; • Судової – Верховний Суд України, загальні, арбітражні, військові суди; з 1996 р. – Конституційний Суд України; контроль за дотриманням законодавства покладено на Генеральну прокуратуру України
<i>Прийняття державної символіки</i>	1992 р. – затвердження Державного прапора України (синьо-жовтий); Державного гімну, в основу якого покладено музику М.Вербицького; тризуба – знака Княжої Держави Володимира Великого як малого Державного герба України. Стаття 20 Конституції України 1996 р. закріпила ці символи
<i>Створення законодавства</i>	• 12 вересня 1991 р. – Закон «Про правонаступництво»; • 8 жовтня 1991 р. – Закон «Про громадянство»
<i>Створення національних збройних сил та органів безпеки</i>	• Створення національної армії (Збройних сил України): • 24 серпня 1991 р. – прийняття Верховною Радою України постанови «Про військові формування в Україні», створення Міністерства оборони; • 6 грудня 1991 р. – прийняття Закону «Про Збройні сили України»; • Створення Служби національної безпеки України: • 20 вересня 1991 р. – прийнято постанову Верховної Ради України «Про створення Служби національної безпеки України» (СНБУ, з 1992 р. - СБУ)
<i>Формування грошової системи</i>	Створення власної грошової одиниці: • 10 січня 1992 р. – запроваджено в обіг купоно-карбованці; • Вересень 1996 р. – запроваджено в обіг гривню
<i>Становлення України як суверенної держави на міжнародній арені</i>	Установлення дипломатичних відносин з іншими державами: • Визнання України Польщею, Канадою, Угорщиною, Литвою, Латвією, Росією та іншими державами; • Вироблення і відстоювання власних національних інтересів; • Участь у роботі міжнародних організацій; • Участь в інтеграційних процесах

- **Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 року.**

Конституційний процес – процес вироблення і прийняття конституції держави

Дата	Подія
Жовтень 1990 р.	Утворення Конституційної комісії
Червень 1991 р.	Схвалення Верховною Радою концепції нової Конституції України
Жовтень 1993 р.	Подання на розгляд Верховної Ради доопрацьованого проекту Конституції України
Листопад 1994 р.	Утворення нової Конституційної комісії (очолили Л.Кучма та О.Мороз)
8 червня 1995 р.	Укладення Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України
20 березня 1996 р.	Винесення на розгляд Верховної Ради України проекту нової Конституції України
28 червня 1996 р.	Прийняття V сесією Верховної Ради України Конституції України
16 квітня 2000 р.	Всеукраїнський референдум за народною ініціативою з питань, що торкалися змін до Конституції
Осінь 2003 – вересень 2004 р.	Спроби ВРУ затвердити зміни до Конституції України
8 грудня 2004 р.	Прийняття законопроекту про внесення змін і доповнень до Конституції України, які передбачають зміну і перерозподіл владних повноважень вищих органів влади

• *Політичне життя в незалежній Україні*

Дата	Подія
<i>1994 р.</i>	- Вибори до Верховної Ради за мажоритарною системою на багатопартійній основі. Голова Верховної Ради – О.Мороз (Соціалістична партія України); - Вибори Президента. Л.Кучма вдруге всенародно обраний Президент України (1994 – 2005 рр.)
<i>28 червня 1996 р.</i>	Нова Конституція України – Основний Закон, без якого державність є невизначеною, але з прийняттям Конституції конституційний процес не припинився
<i>1998 р.</i>	Вибори до Верховної Ради України. Голова Верховної Ради – О.Ткаченко (блок Соціалістичної та Селянської партій)

16 квітня 2000 р.	Всеукраїнський референдум за народною ініціативою (з питань внесення змін до Конституції та виборчого закону): • Понад 80% учасників висловилися за двопалатний парламент; • Скорочення кількості депутатів з 450 до 300; • Надання Президентіві права достроково припиняти повноваження Верховної Ради України (якщо вона протягом одного місяця не сформує постійно діючу парламентську більшість, не затвердить протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів проекту державного бюджету України)
2002 р.	Вибори до Верховної Ради України. Спікер Верховної Ради – В.Литвин (блок «За єдину Україну!»)
2004 р.	Президентські вибори: • 31 жовтня 2004 р. – перший тур виборів (В.Ющенко – 39,26% голосів, В.Янукович – 39,11% голосів); • 21 листопада 2004 р. – другий тур виборів, мітинги виборців в Києві на майдані Незалежності; • 21 листопада – 8 грудня 2004 р. – масова мирна акція протесту на майдані Незалежності; • 3 грудня 2004 р. – Верховний Суд України визнав недійсним результати другого туру президентських виборів; • 26 грудня 2004 р. – пере голосування (В.Ющенко – 51,99%, В.Янукович – 44,21%); • 23 січня 2005 р. – інавгурація Президента України В.Ющенка
2006 р.	26 березня відбулися парламентські вибори за пропорційною системою. Спікером було обрано О.Мороза. З 2006 року Україна стала парламентсько-президентською. 2 квітня 2007 р. Президент України В.Ющенко розпустив Верховну Раду
2007 р.	Перші в Україні дострокові парламентські вибори. З 4 грудня 2007 р. до 12 листопада 2008 р. Головою Верховної Ради було призначено А.Яценюка. З 9 грудня 2008 по 12 грудня 2012 р. на посаді спікера парламенту перебував В.Литвин.
2010 р.	Два тури виборів у січні – лютому дали перевагу лідеру Партії регіонів В.Януковичу, який був проголошений Президентом України

<i>2012 р.</i>	Вибори до Верховної Ради України. З 13 грудня 2012 р. до 22 лютого 2014 р. Головою парламенту був В.Рибак. Під час подій Євромайдану подав у відставку за станом здоров'я. На зміну йому було призначено О.Турчинова, який перебував на посаді до 27 листопада 2014 р.
<i>30 березня 2012 р.</i>	Глави делегацій України і всіх країн Євросоюзу парафували угоду асоціації з Євросоюзом. Її підписання мало відбутися у листопаді 2013 р. на зустрічі голів урядів Євросоюзу у Вільнюсі. За лічені тижні до саміту у Вільнюсі влада оголосила про припинення підготовки до підписання угоди.
<i>21 листопада 2013 р.</i>	Виступи протестувальників в Києві. У соціальних мережах виник термін «Євромайдан». Акції протестувальників відбулися в Донецьку, Івано-Франківську, Луцьку, Ужгороді, Львові
<i>24 листопада 2013 р.</i>	Найбільша маніфестація у Києві, яка налічувала 150 тис учасників
<i>Грудень 2013 – лютий 2014 р.</i>	Масові збройні акції протестів на майдані Незалежності в Києві
<i>23 лютого 2014 р.</i>	Президент В.Янукович самоусунувся від виконання своїх обов'язків. Верховна Рада України прийняла рішення провести позачергові вибори Президента України
<i>25 травня 2014 р.</i>	Позачергові вибори Президента України, новим Президентом було обрано П.Порошенка
<i>26 жовтня 2014 р.</i>	Позачергові парламентські вибори. Головою Верховної Ради обрано В.Гройсмана

- *Проблеми української економіки*

Стартові можливості економіки незалежної України

Позитивні фактори	Негативні фактори
--------------------------	--------------------------

• Висококваліфікована і дешева робоча сила; • Високий рівень освіти; • Значний науковий потенціал, розвиненість мережі наукових установ, розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень; • Значні природні багатства; • Розвиненість транспортної мережі; • Великий морський і річковий флот; • Здатність промисловості випускати великий перелік продукції, ракети і космічну техніку в тому числі; • Значний потенціал розвитку сільського господарства	• Економіка України була складовою загальносоюзного економічного комплексу; • Деформація структури економіки: переважання важкої промисловості та енергетики; • Відсутність у більшості галузей завершеного циклу виробництва товарів (80%); • Не конкурентоспроможність більшої частини промислової продукції на світовому ринку; • 80% підприємств працювало на потреби військово-промислового комплексу; • Не сформованість власної банківської і фінансової системи; • Відсутність законодавчо-нормативної бази для функціонування економіки в умовах ринку; • Негативні наслідки невдалих економічних реформ періоду перебудови; • Відсутність чіткої програми дій щодо реформування економіки; • Хронічна криза і затратність сільського господарства
---	--

Інфляційні процеси в Україні (1992 – 1994 рр.)

- Примусовий вихід України з рубльової зони (друга половина 1992 р.);
- Стрімке зростання цін на енергоносії (протягом 1992 р. у 300 разів), що призвело до стрімкого падіння виробництва і подорожчання товарів;
- Страйковий рух середини 1992 р. (шахтарі, транспортники, вчителі тощо), спричинений черговим підвищенням цін на сільгосппродукцію, змусив уряд збільшити розміри заробітної плати, яка не була економічно підкріплена;
- Прорахунки в проведенні економічних реформ, фактичне їх припинення у 1993 р.;
- Недовіра населення до купоно-карбованців, фінансові спекуляції;
- Загострення політичної боротьби.

Основні тенденції розвитку української економіки в другій половині 90-х років

Головні напрями нової соціально-економічної стратегії:

- Стабілізація фінансово-грошової системи, докорінне реформування відносин власності, утвердження державної, приватної та колективної власності;
- Структурна перебудова громіздкої, зорієнтованої на важку індустрію та воєнно-промисловий комплекс економіки;
- Пріоритетність наукомістких та високотехнологічних галузей економіки;
- Реформування села шляхом здійснення радикальної земельної реформи;

- Поступове утвердження відкритої економіки та входження України до світового співтовариства, залучення іноземних інвестицій;
- Соціальний захист найбільш незахищених категорій населення.

Результати реформування економіки

На 40% знизилась продуктивність праці в промисловості і у 2 рази – у сільському господарстві. Частка сучасних наукомістких, конкурентоспроможних виробництв продовжує скорочуватись. Зростає частка найбільш енергомістких та екологічно шкідливих галузей (паливно-енергетичної, металургійної, хімічної).

Причини економічної кризи

- Надзвичайно складні стартові умови реформування української економіки;
- Тривале політичне протистояння між законодавчою та виконавчою гілками, незавершеність створення нормативних актів, що регламентують напрями економічних реформ;
- Непослідовність здійснюваних економічних реформ:
 - Не сформована сучасна система управління економікою;
 - Неефективним та логічно не завершеним виявився процес приватизації;
 - Слабким місцем економіки стало мале підприємництво;
 - Тонізація економіки на фоні корупції та організованої злочинності.

Економічні процеси на початку XXI століття

<i>Реформування органів державного управління</i>	• Здійснювана адміністративна реформа передбачала перехід від галузевого до функціонального принципу організації системи управління народним господарством, добору кандидатів на державну службу за конкурсом, забезпечення прозорих схем управління, скорочення інспекційних і контрольних служб, стимулювання приватного сектору економіки; • Стагнаційні явища, зумовлені інерцією перехідного періоду, не змогли забезпечити ефективний розвиток адміністративної реформи; • Витрати на утримання державного апарату протягом 1999 – 2005 рр. постійно зростали. Чисельність управлінців нижчої ланки скоротилася на 10%. Чисельність державних службовців середнього і вищого рівня зросла на третину
--	--

<i>Стимулювання підприємницької діяльності</i>	• Не вдалося створити конкурентного середовища в багатьох сферах економічної діяльності (телекомунікації, транспорт і зв'язок, житлово-комунальне господарство, енергопостачання та ін.); • Лібералізація державного регулювання й забезпечення пільгового оподаткування сприяли розгортанню малого бізнесу; • У структурі української економіки не відбулося зрушень. Традиційні галузі (видобуток вугілля, металургія, хімічна і харчова промисловість) не поступилися позиціями наукомістким галузям; • Власними енергоресурсами Україна забезпечена менш ніж наполовину; • Панують екстенсивні чинники економічного зростання. Приплив іноземних інвестицій загальмувався внаслідок нестабільності політичної ситуації і недостатнього розвитку ринку цінних паперів
<i>Роздержавлення та інтенсифікація сільського господарства</i>	• Ні господарські товариства, ні сільськогосподарські виробничі кооперативи не є власниками використовуваних ними земель (як юридичні особи), а тому вони не можуть одержувати кредити під заставу землі. Здійснювати ефективне господарювання без банківських кредитів під заставу землі неможливо; • У 2004 р. частка сільгосппідприємств у складі виробленої продукції становила 35,8%, а частка фермерських – 3,9%. Основну частину продукції (60,3%) давали господарства селян, ефективність яких набагато нижча, ніж ефективність сільгосппідприємств

• **Основні напрямки зовнішньої політики України**

Концепція зовнішньої політики України викладена в Декларації про державний суверенітет України викладена в Декларації про державний суверенітет і Акті проголошення незалежності України, в яких декларується й закріплюється державотворення України як суб'єкта міжнародного права, що будує свої відносини з іншими державами, керуючись міжнародно-правовими нормами й принципами. Базовим документом зовнішньої політики є «Основні напрямки зовнішньої політики України». В цьому документі визначено базові національні інтереси країни, обґрунтовані засади та пріоритети її зовнішньої політики. Основні принципи зовнішньої політики України (ст. 18), Закон «Про основи національної безпеки України» (19 червня 2003 р.)

Основні принципи:

- Невтручання у внутрішні справи інших держав;
- Відмова від участі у військових блоках;
- Участь у процесі ядерного роззброєння;
- Визнання існуючих кордонів у світі;
- Мирне і взаємовигідне співробітництво з усіма членами міжнародного співтовариства;
- Визнання пріоритету міжнародного права.

Завдання:

- Утвердження і розвиток України як незалежної демократичної держави;
- Забезпечення стабільності міжнародного становища України;
- Налагодження дипломатичних відносин із тими державами, які визнали Україну;
- Входження господарства України до світової економічної системи;
- Розповсюдження у світі образу України як надійного й передбачуваного партнера;
- Захист прав та інтересів українських громадян за кордоном;
- Приєднання до всесвітніх конвенцій та угод.

Напрями:

- Розвиток двосторонніх відносин;
- Участь в Європейському співтоваристві;
- Розбудова відносин з державами, що виникли на теренах колишнього СРСР;
- Участь у роботі ООН, інших міжнародних організацій;
- Участь у загальноєвропейському процесі. Його зміст:
 - Недопущення локальних воєн;
 - Боротьба проти тероризму;
 - Участь у миротворчих процесах;
 - Уникнення політичної нестабільності.

Основні напрямки зовнішньої політики України

- Діяльність України в міжнародних організаціях:
 - 1993 р. – член Міжнародного валютного фонду;
 - 1995 р. – член Ради Європи;
 - 2000 р. – Україна – непостійний член Ради Безпеки ООН;
 - 2004 р. – підписання угоди про Єдиний економічний простір (СЄП);
 - 2008 р. – Україна стала 152-м членом Світової організації торгівлі (СОТ).
- Подальше співробітництво з Європейським Союзом (ЄС), здобуття статусу асоційованого члена ЄС;
- Намір України вступити до НАТО;
- Вирішення питання державного кордону з Росією, Польщею, Молдовою, Румунією, Білоруссю;
- Відносини з США, які надавали Україні постійну економічну, політичну, фінансову й технічну допомогу;
- Налагодження стабільних взаємовигідних економічних і політичних зв'язків з країнами Сходу, Африки, Латинської Америки.
- *Культурні процеси в незалежній Україні*

Галузі культури	Основні досягнення
-----------------	--------------------

<i>Освіта</i>	• У 1991 р. прийнято Закон України «Про освіту», в 1993 р. затверджено програму «Освіта (Україна ХХІ століття)», в 1999 р. прийнято закон України «Про загальну середню освіту»; • З'явилися заклади нового типу – гімназії, ліцеї, колегіуми; • В травні 2005 р. Україна приєдналась до Болонського процесу, що дасть можливість зрівняти якість підготовки спеціалістів різних країн, студенти зможуть переходити з одного ВНЗ до будь-якого іншого, буде забезпечено взаємне визнання дипломів по всій Європі; • В 2008 р. одинадцятикласники України пройшли через випробування ЗНО, яке вважається об'єктивним та дієвим інструментом оцінювання навчальних досягнень випускників
<i>Наука</i>	• Створено чи відроджено ряд нових наукових закладів: Інститут міжнаціональних відносин і політології, Інститут української археографії ім. М.Грушевського; • Плідно працюють українські вчені в галузях точних та природничих наук: матеріалознавстві, електрозварюванні, новітніх космічних технологіях
<i>Література</i>	• Були зняті ідеологічні обмеження і відкрито простір для свободи письменницької творчості різних жанрів; • До здобутків української літератури належать «Берестечко» Ліни Костенко, «Щоденний жезл» Є.Пашковського, «Северин Наливайко» М.Вінграновського, «Тисячолітній Миколай» П.Загребельного

<i>Мистецтво</i>	• Проводяться культурні заходи загальноукраїнського масштабу: Всеукраїнське Шевченківське свято «В сім'ї вольній, новій», фестивалі естрадної пісні «Пісенний вернісаж», «Червона рута», «Таврійські ігри», міжнародні конкурси ім. М.Лисенка, ім. С.Лифара, ім. В.Горовця та ін. • Активно творять відомі українські режисери С.Демченко, Р.Віктюк, І.Борис, Б.Жолдак; • 25 лютого 2007 р. відзначалось 120-річчя з дня народження Леся Курбаса – актора, театрального реформатора; • Високим залишається рівень вітчизняної кінодокументалістики і художніх стрічок «Ізгой» (реж. В.Савельєв), «Пастка» (за мотивами творів І.Франка), серіалів «Роксолана» та «Чорна рада»; • Кращі традиції продовжили представники українського оперного й балетного мистецтва А.Солов'яненко, В.Степова, В.Писарєв, В.Лук'янець та ін.; • На пісенному конкурсі Євробачення в 2004 р. переможницею стала українська співачка Руслана Лижичко. В 2007 р. 2-ге місце виборів Андрій Данилко в образі Верки Сердючки, в 2008 р. другою стала співачка Ані Лорак.
<i>Фізична культура, спорт</i>	• Успіхи спортсменів: В.Борзова, Л.Жаботинського, С.Бєлоглазова, О.Блохіна, І.Дерюгіної, С.Бубки, А.Шевченка, О.Баюл, Л.Подкопаєвої, братів Кличків та ін.; • Створено Національний олімпійський комітет; • Спеціальну нагороду «Олімпійська гордість України» отримали бронзові призери Олімпіади – 2006 в Турині, фігуристи Олена Грушина і Руслан Гончаров, а також бронзова призерка по біатлону Лілія Єфремова; • У 2012 році України приймала чемпіонат Європи з футболу

Список використаної літератури

- Бойко О.Д. Історія України. – К., 2017
- Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – К., 2003
- Губіна С.Л. Історія України в таблицях і схемах. – Х., 2019
- Дорошенко Д.І. Нарис історії України. У 2-х т. – К., 1992
- Іванченко Л.П. Історія України. Повний курс. Матеріали для підготовки до зовнішнього оцінювання. – Х., 2020
- Крип'якевич І. Історія України. – Л., 1993 р.
- Кульчицький С.В., Мицик Ю.А., Власов В.С. – Історія України. – К., 2015

- Турченко Ф.Г., Панченко П.П., Тимченко С.М. Новітня історія України (1939 - 2001): Підручник для 11 кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2021
- Хрестоматія з новітньої історії України (1917 – 1945 рр.): Навчальний посібник для 10 кл. серед. шк. – К.: Генеза, 2018
- Щедріна І.Е. Історія України у схемах і таблицях. 10 – 11 класи. – Х., 2019